

Veikko Loukola

ROKOTTAMATTOMUUDEN DISKURSSIT
Koronaan rokottamattomien identiteettien
rakentuminen verkkokeskusteluissa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2022

TIIVISTELMÄ

Veikko Loukola: Rokottamattomuuden diskurssit. Koronaan rokottamattomien identiteettien rakentuminen verkkokeskusteluissa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimus
Toukokuu 2022

Tässä tutkielmassa tarkastellaan tapoja, joilla rokottamattomista puhutaan. Tutkielman tehtävänä on tuoda esille merkityksiä, joita rokottamattoman identiteetti saa koronarokotekeskustelua koskevassa suomalaisessa verkkokeskustelussa. Tavoitteena on hahmottaa, millaisia piirteitä ja positioita rokottamattomiin voidaan liittää. Tutkielma on tehty analysoimalla kahta Helsingin Sanomien sivuilla julkaistujen mielipidetekstin kommenttipalsta syksyllä 2020. Mielipidetekstit käsittelevät koronarokotekeskustelua ja rokottamattomiin suhtautumista. Aineisto koostuu yhteensä 328 kommentista.

Tutkielmaa taustoittaa aikaisempi tutkimus rokote-epäröinnistä sekä modernin yhteiskunnan individualismista. Tutkielman menetelmänä käytetään aineistolähteistä diskurssianalyysia. Sosiaaliseen konstruktionismiin pohjautuvassa diskurssianalyysissä tarkastellaan kielenkäyttöä toimintana, joka rakentaa sosiaalista todellisuutta.

Aineiston analyysi tuotti kuusi identiteettiä: egoisti, uhri, salaliittoteoreetikko, itsenäinen ajattelija, uhkailija ja vastuunkantaja. Näistä kolme ensimmäistä identiteettiä ovat pääosin ymmärtäville puhetaivoille rakentuvia identiteettejä ja kolme seuraavaa rakentuvat puolestaan syyllistävien puhetaivojen varaan. Identiteetit ovat myös jossain määrin päällekkäisiä ja perustuvat osittain samoihin puhetaivoihin. Egoisti on itsekäs ja ajattelematon, mutta samalla harkitseva ja vastuuton kansalainen, joka ei ajattele yhteiskunnan etua, vaan toimii oman henkilökohtaisen etunsa näkökulmasta. Itsenäinen ajattelija on tämän puhettavan vastakohtana toimiva ymmärtävä identiteetti. Itsenäinen ajattelija on omilla aivoillaan ajatteleva henkilö, joka kykenee kriittiseen ajatteluun eikä usko sokeasti kaikkea, mitä internetistä lukee tai televisiosta kuulee. Egoisti on uusliberalistisen yhteiskunnan synnyttämä ongelmatapaus, kun taas itsenäinen ajattelija on sen luoma kehittynyt ihminen. Uhrin identiteetti rakentuu aineistossa yhteiskunnan hylkäämäänä huonompiosaisena, jolla saattaa olla rationaalisia pelkoja rokotteita kohtaan. Uhri voi myös olla esimerkiksi vahvojen johtajien uhri eli itsenäiselle ajattelijalle vastakohtana toimiva omaan ajatteluun kykenemätön kontrollin uhri. Salaliittoteoreetikon sekä uhkailijan identiteetit rakentuvat syyllistävien puhetaivojen kautta, jossa rokottamaton tuotetaan jälleen aktiivisena toimijana, joka luo eripuraa maailmaan joko erilaisten irrationaalisten teorioiden kautta tai käyttäytymällä aggressiivisesti kaikkia kanssaeläjiä kohtaan. Vastuunkantajan identiteetti rakentuu taasen ymmärtävällä puhettavalla, jossa rokottamaton tuotetaan egoistille vastaisena toimijana, joka ei ainoastaan ajattele itseään rokotteista kieltäytyessä, vaan toimii näin eläessään nimenomaan mahdollisimman vastuullisena muita kohtaan.

Tutkielma tuo diskurssianalyttistä näkemystä rokottamattoman identiteettiin ja pyrkii tavoittamaan identiteetin monipuolisuutta ja monimutkaisuutta sekä luomaan uudenlaista tarkastelua rokote-epäröinnin ongelmiin ja lopulta näiden ongelmien ratkaisuihin.

Avainsanat: diskurssianalyysi, koronarokote, rokote-epäröinti, identiteetti, individualismi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Koronapandemia ja rokote-epäröinti	2
2.1 Rokote-epäröinnin historiaa	2
2.2 Koronarokotukset ja rokote-epäröinti.....	3
2.3 Yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia rokote-epäröintiin.....	5
2.4 Tutkimuskysymys.....	8
3 Metodologia	8
3.1 Sosiaalinen konstruktionismi.....	8
3.2 Diskurssianalyysi.....	9
4 Aineisto	11
4.1 Verkon kommenttipalsta aineistona	12
4.2 Tutkimuksen eettisyys ja haasteet	13
5 Rokottamattomien identiteetit.....	14
5.1 Egoisti.....	15
5.2 Itsenäinen ajattelija	18
5.3 Uhri.....	20
5.4 Salaliittoteoreetikko.....	24
5.5 Uhkailija	25
5.6 Vastuunkantaja	26
6 Johtopäätökset ja jatkokysymykset.....	27
7 Lähteet.....	32
8 Liitteet	36
8.1 Aineisto.....	36

1 Johdanto

Keväällä 2020 maailmantilanne muuttui merkittäväsi, kun Kiinasta lähtenyt koronavirus aiheutti maailmanlaajuisen epidemian eli pandemian. Lähes koko maailma sulkeutui, ja elämä tuntui Suomessakin pysähtyvän vähintään rokotusten saapumiseen asti. Koronarokotukset alkoivat vuoden 2020 lopulla, ja keskustelu rokotteiden ottamisesta säilyi vilkkaana todella pitkään. (Yle 2021a; Yle 2021b; Helsingin Sanomat 2021.) Pandemian tasoinen, koko maailmankirjat sekoittava muutos tuo yksittäisille ihmisille täysin uusia olosuhteita, ja modernissa valtiossa tämä tarkoittaa myös tilanteita, joissa ihmisillä on mahdollisuus tehdä erilaisia ratkaisuja. Valinnanvapaus synnyttää mielipiteitä ja sananvapaus puolestaan vilkasta keskustelua. Koronarokotteen ottamisesta muodostui yksi valinnan kysymys ja tästä valinnan jättämisestä syntyi suurta keskustelua. Koronarokotteen ottaminen on Suomessa vahvasti suositeltavaa, mutta ei pakollista. Rokotteen saavuttua kansalaisille mahdolliseksi, keskustelu siirtyikin Suomessa vuonna 2021 koronarajoituksista koronapassiin sekä erityisesti koronarokotteeseen. Eniten keskustelua tuntuvat herättävän kysymykset siitä, miksi koronarokotteiden kattavuus ei ole odotetulla tasolla ja miksi jotkut eivät ole vielä ottaneet rokotetta (Helsingin Sanomat 2021).

Viimeaikaista tutkimusta suomalaisten rokoteasenteista on tehty kyselytutkimuksilla (Jallinoja & Väliverronen 2021; Jallinoja, Sivelä & Väliverronen 2021; Väliverronen, Sivelä & Nohynek 2020), mutta laadullinen tutkimus näyttäisi olevan vähempää. Pandemian aiheuttamana tulee todennäköisesti syntymään lisää myös laadullista tutkimusta koskien rokoteasenteita. Juuri ennen koronapandemiaa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan suomalaisten luottamus rokotteisiin ei ole pidemmällä aikavälillä heikentynyt (Väliverronen ym. 2020). Myös kansainvälisessä vertailussa suomalaisten suhtautuminen rokotteisiin on positiivinen. Toisaalta samalla suomalaiset pitävät rokotuspakkoa vapaaehtoisuutta parempana toimintamallina. Tätä voi selittää suomalaisten poikkeuksellisenkin vahva luotto viranomaisiin sekä asiantuntijoihin. (Väliverronen ym. 2020, 262.) Vuoden 2019 Tiedebarometrin mukaan 95 prosenttia vastaajista piti Suomessa annettavia rokotteita tehokkaina ja turvallisina (Tiedebarometri 2019). Saman vuoden Lääkebarometrin mukaan 96,4 prosenttia vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa, että rokottaminen on hyvä tapa suojautua taudeilta (Lääkebarometri 2019). Nykytiedon valossa suomalaiset pitävät rokotteita siis yleisesti erittäin luotettavina.

Mielenkiintoni kohde tässä tutkielmassa on tarkastella sitä vastakkainasettelua, mitä koronarokotteiden ottamisesta ja ottamatta jättämisestä on syntynyt. Rokotteiden ottamista pidetään yhteiskunnassa normaalina käytöksenä ja rokottamattomien toimintaa ihmetellään ja siihen etsitään keskusteluissa perusteluja. Tarkoitin rokottamattomilla tässä tutkielmassa kaikkia ihmisiä, jotka eivät ole ottaneet koronarokotetta. Valitsin kyseisen termin sen neutraaliuuden vuoksi. Ihmisiä, jotka eivät ole ottaneet rokotetta on kuvattu mediassa ja tutkimuksissa muun muassa termeillä rokote-kriittinen, rokotevastainen ja rokote-epäröijä. Rokottamattomuuteen on kuitenkin monia syitä ja halusin nimeämisen kohdalla välttää taustaoletuksia mahdollisimman paljon. Jotkut saattavat olla puhtaasti rokotteita vastaan ideologisista syistä, toiset huolissaan rokotteiden vaikutuksista ja jotkut eivät edes sen enempää ajattele asiaa. Eri lähteissä käytetään myös eri termejä ja tekstin yhtenäistämiseksi olen päättänyt käyttää niissä rokote-epäröijän käsitettä. Rokoteasenteita käsittelevässä teoriassa käytän siis rokote-epäröijän käsitettä ja omassa aineiston analyysissäni rokottamattoman käsitettä. Tässä tutkielmassa tarkastellaan, millaista kuvaa koronaan rokottamattomista luodaan internet-keskusteluissa. Tavoitteena on hahmottaa niitä kielellisiä käytänteitä, joiden varassa rokottamattomille luodaan erilaisia identiteettejä.

2 Koronapandemia ja rokote-epäröinti

Tässä luvussa luon aluksi lyhyen katsauksen rokotteiden vastustamiseen ja rokote-epäröinnin historiaan. Aluksi taustoitin rokote-epäröinnin historiaa ja tilannetta ennen koronapandemiaa. Tämän jälkeen tarkastelen rokoteasenteita ja rokottamattomuutta käsitteleviä tutkimuksia, joita on tehty koronarokotusten käynnistyttyä. Lopuksi kuvaan rokote-epäröintiin liittyvää laajempaa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta.

2.1 Rokote-epäröinnin historiaa

Rokote-epäröinti ei ole kovinkaan uusi asia, ja epäröintiä on pidetty uhkana maailmalle jo ennen koronapandemian alkamista. Vuonna 2019, vuosi ennen koronapandemian puhkeamista, Maailman terveysjärjestö nosti rokote-epäröinnin yhdeksi kymmenestä kiireellisimmästä uhasta maailmanterveydelle (WHO 2019). Rokote-epäröinnin historiallista puolta on myös tutkittu melko vähän (Rytty 2020, 216). Rokote-epäröinnin historiasta on viime aikoina alettu yhä enemmän kiinnostumaan, eikä sitä pidetä enää pelkästään harhaanjohtettujen, tietämättömien tai irrationaalisten ihmisten asiana (em. 216). Tartuntatautien ja pandemioiden

selättäminen edellyttää usein korkeaa rokotuskattavuutta. Epidemioiden riski kasvaa, jos rokotuskattavuus jää pienemmäksi kuin laumasuojan synnyttäminen edellyttää. (Sivelä ym. 2018.) Rokotteisiin liittyvä puhe on helposti todella mustavalkoista ja Sivelän ja kumppaneiden (em. 650) mukaan käsitteiden kapeus onkin saattanut vaikuttaa ennakkokäsityksiin siitä, minkälaisena ja miten laajana rokote-epäröinti nähdään. Kriittinen ja epäröivä asenne rokotuksia kohtaan on lisääntynyt, niiden tartuntatauteja tehokkaasti ehkäisevistä ominaisuuksista huolimatta (Kitta 2011, 69). Rytty (2020, 215–216) mukaan rokotuksia kohtaan on esitetty kritiikkiä aina ensimmäisestä rokotteesta lähtien, mutta länsimaissa suurinta vastustusta on todennäköisesti osoitettu 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Suomessa rokote-epäröinti alkoi erityisesti näkyä 1900-luvun alussa, ja tällöin rokotuspakkoa vastaan kamppailivat suurimmaksi osaksi erilaiset luonnonmukaisiin parannustapoihin uskoneet järjestöt ja yhteisöt (Hannikainen 1914, 67). Rokote-epäröijillä on havaittu olevan demokraattisempi näkemys tietoon perustuvasta auktoriteetista kuin lääketieteen henkilökunnalla. Rokote-epäröijät eivät välttämättä ole irrationaalisia, vaan usein motivoituneita ei-autoritaarisista suhteista lääkäreiden ja potilaiden välillä (Kärki 2022, 6).

Ihmisen aikaisemmat kokemukset rokotteista voivat vaikuttaa rokote-epäröintiin. Suomessa rokote-epäröinti voi esimerkiksi osittain johtua 2010-luvun vaihteen sikainfluenssarokotteista. Sikainfluenssarokotteena annettu Pandemrix-rokote aiheutti Suomessa geneettisesti alttiissa henkilöissä autoimmuunireaktion seurauksena narkolepsian laukeamisen. Pandemrix-rokote myötävaikutti narkolepsian puhkeamiseen 4–19-vuotiaiden ikäryhmässä. (Nohynek ym. 2012.)

2.2 Koronarokotukset ja rokote-epäröinti

Covid-19, puhekielessä koronavirustauti, lähti leviämään Kiinasta vuoden 2019 lopulla. Maaliskuun 11. päivä 2020 Maailman terveysjärjestö WHO julisti koronan globaaliksi pandemiaksi (WHO 2020). Rokotteita alettiin kehittämään tähän uuteen virukseen saman tien, ja koronarokotukset alkoivat Suomessa 27.12.2020 (THL 2022). Rokotustahti ei kuitenkaan saavuttanut toivottua tahtia, ja monet jättivät joko ensimmäisen tai toisen rokotteiden ottamatta.

Koronarokotteiden ottamisen epätodennäköisyyttä kasvattaa Suomessa maantieteellinen etäisyys sairaanhoitopiirien keskuskaupungeista, nuori ikä, miessukupuoli sekä muu kuin suomi, saame tai ruotsi äidinkielenä. Yleisimpiä tekijöitä muita kuin virallisia kieliä äidinkielenään puhuvien rokote-epäröinnissä on huoli rokotteiden turvallisuudesta sekä epäluottamus viranomaisiin. (Kontio ym. 2021, 8–10.) Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa luotto koronarokotteisiin on

puolestaan todettu olevan heikointa etnisissä vähemmistöissä, matalan vuositulon yksilöillä sekä naissukupuolisilla (Callaghan ym. 2021; Paul & Steptoe & Fancourt 2021). Rokotteista kieltäytyminen saattaa olla yleisempää köyhemmissä ja syrjäytyneimmissä ryhmissä, koska he ovat enemmän vaarassa kohdata hankalia vuorovaikutustilanteita eri instituutioiden kanssa tai voivat kokea itsensä täysin hylätyksi näiden toimesta (Ward ym. 2020). Juuri kansalaisten luottamuksen puute on useammin ilmoitettu syyksi rokote-epäröintiin kuin tietämyksen puute (Yaqub ym. 2014, 3). Rokotteista kieltäytymisen on todettu johtuvan huonoista vanhoista kokemuksista terveydenhuollon kanssa sekä syvästä epäluottamuksesta terveydenhuollon instituutioita kohtaan. (Kärki 2022, 5.)

Suomalaisten näkemyksiä koronarokotuksista on tutkittu muun muassa kyselytutkimuksella (Jallinoja ym. 2021). Haluttomuuteen ottaa rokote liittyy useita valtavirrasta poikkeavia kantoja. Rokote-epäröijät näkevät rokotemyönteisiä yleisemmin, että pandemian toimissa on tehty liikaa taloutta kurjistavia ratkaisuja sekä rajoitettu yksilön vapauksia. Samalla rokote-epäröijät ovat rokotemyönteisiä useammin kriittisiä uutismediaa kohtaan sekä pitävät ”normaalia varovaisuutta” ja D-vitamiinin ottamista useammin hyvinä tartunnan torjuntakeinoina. Rokote-epäröijät epäilevät rokotemyönteisiä enemmän hallituksen salaavan tietoja ja median vaientavan hallituksen toimia kritisoivia näkemyksiä. Samoin he näkevät kansalaisten valvonnan lisääntyneen koronan varjossa sekä lääketieteellisuuden kasvattaneen valtaansa. Salaliittoteoriat voivat pandemian pitkittyessä myös kasvattaa asemaansa: epäselvässä tilanteessa ja tieteen jatkuvasti reagoidessa uusiin tilanteisiin, tiedon puutteita täyttävät teoriat saavat enemmän tilaa ja saattavat luoda varmuutta epävarmassa tilanteessa. (Jallinoja ym. 2021, 5–7.) Koronarokotteista kieltäytyjiä pidetään vastuuttomina, mutta samaan aikaan enemmistön mielestä rokotusten tulisi olla vapaaehtoisia. (Jallinoja & Väliverronen 2021, 13.)

Jallinojan ja Väliverronen (2021) mukaan suomalaisten suhtautumisessa koronaviruksen vaarallisuuteen tapahtui tilastollisesti merkitseviä muutoksia huhtikuun ja kesäkuun 2020 välillä. Koronavirusta pidettiin vuoden edetessä yleisesti vaarattomampana kuin aikaisemmin, ja huoli taudista laski. Yksilöiden vapauksien rajoittamiseen liittyvä huoli puolestaan lisääntyi samalla, kun viranomaisten ohjeita vältteleviin ihmisiin liittyvä huoli väheni. (Em. 13.) Mielenkiintoista olisikin tietää, miten nämä näkemykset ovat edelleen muuttuneet. Onko koronan jatkuessa sen vaarallisuuden uskomisen edelleen vähentynyt ja nähdäänkö yksilön vapauden rajoittaminen suurempana riskinä? Viranomaisten ohjeista piittaamattomia yksilöitä

pitivät merkittävänä uhkana suomalaisille huhtikuussa 84 prosenttia ja toukokuussa 77,6 prosenttia vastanneista (Jallinoja & Väliverronen 2021, 12–13).

2.3 Yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia rokote-epäröintiin

Rokotuskeskustelua varjostaa usein rokottamattomien näkeminen typerinä ja itsekkäinä ihmisinä, jotka pyrkivät vapaamatkustamaan laumasuojan kustannuksella (Kärki 2022). Useimmissa rokoteasenteiden tutkimuksissa on ongelmana, että erilaiset rokote-epäröinnin muodot leimautuvat suoraan rokotevastaisuudeksi, ja tämä yhdistetään yleisempään tiedevastaisuuteen. Näiden taustalla puolestaan nähdään usein tietämättömyys, johon oletetaan vaikuttavan esimerkiksi alhainen koulutustaso sekä negatiiviset tiedettä koskevat asenteet. Tätä tietämystä ja asenteita yksipuolisesti yhdistävää tarkastelua nimitetään puutemalliksi. (Väliverronen, Sivelä & Nohynek 2020, 263.) Puutemallin vastapainoksi on pyritty löytämään muun muassa psykologisia ja sosiologisia tekijöitä selittämään rokotteista kieltäytymistä.

2.3.1 Psykologisia ja sosiologisia näkemyksiä rokote-epäröintiin

Ihmiset haluavat nykyään olla enemmän itse vastuussa omaan terveyteensä liittyvistä valinnoista. Tätä terveyden yksilöllistymistä kuvataan muun muassa reaktanssin käsitteellä. Hornseyn, Harrisin ja Fieldingin (2018, 308) mukaan reaktanssi on yksi psykologinen taustatekijä rokote-epäröintiin. Reaktanssilla tarkoitetaan ”motivoivaa tai emotionaalista reaktiota, joka syntyy, kun ihminen kokee hänen vapauksiaan rajoitettavan”. Rokottamaton voi esimerkiksi toimillaan pyrkiä vahvistamaan mainettaan epäkonformistina, henkilönä, joka on skeptinen yleistä konsensusta kohtaan ja suvaitsematon ihmisiä kohtaan, jotka haluavat ohjailla heidän ajatteluaan. (Hornsey & Harris & Fielding 2018, 308.) Nurmen ja Salmenniemen (2019, 60–69) mukaan rokote-epäröijien hiljaisessa vastarinnassa vaihtoehtohoidot ja itsehoiva kuvaavat ihmisten halua ottaa valinnat omiin käsiinsä ja samalla vastuun kantamista omasta terveydestään. Tämä voisi johtua siitä, että voi olla helpompaa hyväksyä mahdollisia komplikaatioita, kun päätökset ovat selkeämmin omia. (Em. 60–69.) Launis (2013) näkee saman ilmiön laiminlyöntiharhan teeman kautta. Laiminlyöntiharha tarkoittaa jonkin epätoivotun asian arvioimista huonommaksi silloin, kun se on seurausta aktiivisesta toiminnasta, verrattuna siihen, kun se on seurausta tekemättä jättämisestä (Launis 2013, 2417). Rokottaminen esimerkiksi vaatisi koronarokotteen aktiivista ottamista ja ihmiset saattavat nähdä rokottamisesta seuraavat mahdolliset haittavaikutukset pahempina kuin rokotteen ottamatta jättämisestä johtuvat itse taudin oireet.

Salaliittoteorioihin uskomisen on havaittu olevan yksi psykologinen tekijä rokote-epäröinnissä (Hornsey ym. 2018). Suosituimmassa salaliittoteoriassa lääketieteellisuuden ajatellaan liioittelevan rokotteiden tehoa sekä piilottelevan niiden vaaroja. Launiksen (2013) mukaan tietovajeharha puolestaan on yksi rokotekeskustelua ja päätöksentekoa vääristävä tekijä. Tietovajeharha tarkoittaa ajatusta, että rokottamiseen liittyviin erimielisyyksiin on syynä kansalaisten tiedon puute. Jos kansalaiset tietäisivät relevantit tosiasiat paremmin, he yhtyisivät terveydenhuollon ammattilaisten sekä tutkijoiden näkemyksiin ja ”vapautuisivat virheellisistä uskomuksistaan”. (Em. 2414.)

Inho eli erilaiset fobiat ja pelot, kuten neulakammo tai hematofobia eli veren näkemisen pelko, on Hornseyn ja kumppaneiden (2018) mukaan kolmas vahvasti rokote-epäröintiä yksilöllä lisäävä psykologinen tekijä. Freemanin ja kumppaneiden (2021) mukaan veri-injektio-loukkaantuminen -fobia (Blood-injection-injury type phobia) saattaa selittää noin 10 prosenttia koronarokotteisiin liittyvästä rokote-epäröinnistä Iso-Britanniassa. Launiksen (2013) mukaan myös uuden asian pelko saattaa johtaa rokote-epäröintiin ja rokottamattomuuteen. Hän kuvaa tätä tilannetta status quo -harhan käsitteellä. Sillä tarkoitetaan siis perusteetonta ja irrationaalista halua pysyä vallitsevassa tilanteessa, silloinkin kun muutoksella voisi olla terveyttä edistävä vaikutus. (Em. 2416–2417.)

2.3.2 Rokote-epäröinti ja moderni yhteiskunta

Rokote-epäröinnin voi nähdä osana laajempaa kehitystä moderneissa yhteiskunnissa, joissa terveys ja hyvinvointi yksilöllistyvät sekä kaupallistuvat ja lääketieteellistä auktoriteettia kyseenalaistetaan (Nurmi & Salmenniemi 2019, 56). Nurmen ja Salmenniemen (2019, 56–57) mukaan useat hakevat internetin kautta tietoa erilaisista lähteistä ja haluavat olla itse entistä aktiivisemmassa roolissa terveyteensä liittyvissä kysymyksissä. Yhtäaikaisesti uusliberalisoituva hyvinvointivaltio aktiivisesti velvoittaa ihmisiä ottamaan hyvinvoinnistaan enemmän vastuuta kuin aikaisemmin (em. 56–57). Poltorakin ja kumppaneiden (2005) mukaan rokote-epäröinti onkin osa laajempaa muutosta siinä, miten valtioon suhtaudutaan. Yksityishyödykkeiden dominoimassa maailmassa julkishyödykkeet saatetaan virheellisesti nähdä yksityishyödykkeiksi (Hirschman 1970, 105). Laajamittainen haluttomuus seurata terveydenhuollon ammattilaisten ohjeita saattaa olla merkki julkishyödykkeestä poistumisesta, toisin sanoen, laumasuojan kollektiivisesta kieltämisestä julkishyödykkeenä (Kärki 2022, 7).

Lääketieteen etiikassa rokotteiden vastustaminen nähdään usein vapaamatkustamisena muiden laumasuojan kustannuksella. Vapaamatkustamisella tarkoitetaan oman hyödyn maksimointia, julkishyödykkeiden käyttöä, ilman niistä maksamista. (Kärki 2022, 3.) Rokotteista kieltäytymisen kohtelemisen vapaamatkustamisena ei välttämättä johda tehokkaaseen interventioon, koska rokotteista kieltäytymiseen on todella harvoin syynä tietoista vapaamatkustamista (Yaqub ym. 2014, 7). Sen sijaan, Kärjen (2022, 3) mukaan se peilaa pyrkimystä julkishyödykkeestä poistumiseen. Terveysteen liittyviä päätöksiä pidetään nykyään hyvin henkilökohtaisina, mikä ei sovi yhteen julkishyödykkeiden roolia korostavan kansanterveyskehyksen kanssa (Poltorak ym. 2005, 717). Kata (2012) puolestaan argumentoi, että julkishyödykkeen, kuten rokottamisen, näkeminen yksityishyödykkeenä saattaa olla yhteydessä postmodernismiin ja näkemykseen potilaasta kuluttajana. Rokotevastainen liike käyttää postmodernia lääketieteellistä paradigmaa hyväkseen kehystämällä rokotteista kieltäytymisen osaksi potilaan valintamahdollisuuksia. Internet on kasvattanut terveydenhuollon personointia ja luonut siitä kentän, jossa päätöksenteko on yhteistä potilaan ja ammattilaisen välillä. (Kata 2012, 3784; 3779.)

Anthony Giddensin (1991, 3; sit. Nurmi & Salmenniemi 2019) mukaan myöhäismoderneille yhteiskunnille on tyypillistä ”radikaalin epäilyn institutionalisoituminen”. Tiede pohjautuu argumentointiin ja epävarmuuteen, mikä johtaa helposti tiedon kyseenalaistamiseen. Tämä voi synnyttää eksistentiaalista huolta, sillä ihmisiltä vaaditaan entistä monipuolisempaa kykyä arvioida, mikä on totta ja navigoida erilaisten kilpailevien totuuksien välissä (Giddens 1991, 21). Giddensin (1999) mukaan nykyaikaisten instituutioiden epäonnistuminen riskien hallinnassa ja aiheuttamiensa haittojen lieventämisessä on johtanut hallituksen, asiantuntijoiden, ynnä muun modernin hallinnon julkiseen epäluottamukseen (ks. Goldenberg 2021, 165).

Rokote-epäröintiä voi myös tarkastella taloustieteilijä Albert Hirschmanin poistumisen (exit) ja äänen (voice) teorian kautta (Kärki 2022). Hirschmanin teorian mukaan yksilöllä on kaksi vaihtoehtoa, jos hän kokee organisaation tai valtion osoittavan tarjoamansa hyödykkeen laadun heikkenemistä tai hyödyn vähenemistä: poistuminen tai äänen käyttö. Poistumisella kuvataan tässä tapauksessa hiljaista vastarintaa käyttäviä rokottamattomia, jotka kaikessa hiljaisuudessaan vain jättävät rokotteen ottamatta. Äänen käyttö kuvaa äänekkäämpiä rokottamattomia, jotka pyrkivät muuttamaan tai korjaamaan yksilön ja valtion välistä suhdetta, esimerkiksi kritisoimalla rokotteita. Ihminen toimii modernissa yhteiskunnassa julkisen terveydenhuollonkin kohdalla kuluttajana ja rokote nähdään tuotteena kuluttajalle. Rokotteet

nähdään markkinatalouden tuotteena, eli voidaan valita, hyväksytäänkö ne, poistutaanko hiljaisesti, vai protestoidaanko ja pidetään ääntä. Passiivista noudattamista on pidetty osana aiempaa terveydenhuoltopoliittikkaa, kun taas nykyään on tarve toiminnalle, jossa ihmisiä kunnioitetaan ja he saavat osallistua aktiivisesti. Tämä johtuu osittain siitä, että internet on muuttanut rokoteviestinnän asiantuntijoiden ja kuluttajien välisestä viestinnästä ei-hierarkkiseksi vuoropuheluksi. (Kärki 2022, 6.)

2.4 Tutkimuskysymys

Edellisissä luvuissa käsiteltiin sitä, mitä jo tiedämme rokotuksista, rokoteasenteista ja rokottamattomista ihmisistä. Miten rokottamattomia puolestaan kuvataan ”tavallisen ihmisen” puheessa? Millaisia identiteettejä heille tarjotaan ja vastaavatko nämä aikaisemmin tutkittua? Tarkastelen tässä tutkielmassa puhetapoja, joita koronarokotteista keskustellessa syntyy ja keskityn identiteetteihin, joita koronarokotetta epäilevistä muodostuu sekä diskursseihin, joilla näitä identiteettejä rakennetaan. Millaisia sosiaalista todellisuutta rakentavia kielellisiä konstruktioita aineistosta löytyy, eli millaisena maailma rakentuu eri diskurssien kautta? Tutkimuskysymykseni on: **Minkälaisia identiteettejä koronaan rokottamattomille luodaan uutismedioiden kommenttipalstoilla?**

3 Metodologia

Seuraavaksi esittelen tutkielman metodina ja samalla teoreettisena viitekehyksenä toimivan diskurssianalyysin. Diskurssianalyysissä nojaan analyttiseen tapaan, mutta otan mukaan myös kriittisemmän diskurssianalyysin käytäntöjä. Sitä ennen avaan kuitenkin hieman sosiaalisen konstruktionismin perinnettä, joka on diskurssianalyysin taustalla.

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan todellisuutta ei voi tarkastella ”puhtaana”, vaan merkityksellistettynä aina jostain näkökulmasta. Asiat syntyvät ja muuttavat merkitystään silloin kun ne nimetään. (Jokinen & Juhila & Suoninen 2016, 202–204.) Sosiaalisen konstruktionismin mukaan todellisuus muodostuu vuorovaikutuksessa, ja kieli sekä muut semioottiset merkit ovat siinä isossa roolissa. Kieli ei ole ainoastaan lingvistinen vaan myös diskursiivinen, ja kielenkäyttö on samalla aina myös sosiaalista toimintaa. (Pietikäinen & Mäntynen 2016, 12–13.) Sosiaalisessa konstruktionismissa kieltä ei myöskään nähdä kuvaavan todellisuutta, vaan olevan mukana nimenomaan rakentamassa sitä (Jokinen ym. 2016, 14).

Burrin (2003, 28–29) mukaan sosiaalisessa konstruktiossa tavoitellaan kriittisen näkökulman hakemista kaikkeen itsestään selvältä tai yleistajuiselta vaikuttavaan. Arkipäiväisissä kanssakäymisissä ihmiset tuottavat yhdessä senhetkisen version todellisuudesta ja kieli on tässä prosessissa keskeinen tekijä (Burr 2003, 1–5).

Bergerin ja Luckmannin (1994, 29–32) mukaan jokapäiväisen elämän todellisuus esiintyy ihmiselle valmiiksi objektivoituna. Toisin sanoen tavallinen ihminen näkee asioilla olevan jo nimet ja merkitykset, ennen kuin hän ”liittyy maailmaan” eli ottaa osaa vuorovaikutukseen tai on vuorovaikutuksessa minkä tahansa asian kanssa maailmassa. Jokapäiväisen elämän todellisuus näyttäytyy ihmiselle oikeana ja ainoana, itsestään selvänä todellisuutena. (Em. 35.) Näitä omia kokemuksia pidetään parhaana todistuksena todellisuudesta ja niitä yleistetään helposti paljon omaa kokemuspäiriä laajemmallekin. Sosiaalisessa konstruktionismissa haastetaan tämä ajatus, että maailmasta pystyisi keräämään puolueetonta tietoa. Tätä yhden ainoan totuuden maailmaa kuvaa esimerkiksi kommentit, joissa rokottamattomat nähdään ”yksinkertaisesti typerinä ihmisinä”. Heidän motiiveilleen ei nähdä muita selittäjiä tai vaihtoehtoja ja luodaan päässä yksi objektiivisena pidetty totuus. Bergerin ja Luckmannin (1994, 12) mukaan myös sanat ”todellisuus” ja ”tieto” tulisi sijoittaa lainausmerkkeihin, sillä pidämme hyvin toisistaan eriäviä ”todellisuuksia” itsestään selvinä riippuen siitä, minkä yhteisön jäseniä olemme. Samalla mikä tahansa tietokokonaisuus voi valikoitua yhteisesti jaetuksi ja hyväksytyksi todellisuudeksi (em. 13).

3.2 Diskurssianalyysi

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkielmassa käytän diskurssianalyysia, mikä Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 25–26) mukaan ei ole selkeärajaan tutkimusmenetelmä, vaan lähempänä väljää teoreettista viitekehystä. Se sisältää kuitenkin tiettyjä teoreettisia oletuksia: kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta, on olemassa useita keskenään kilpailevia merkityssuhteita, merkityksellinen toiminta on kontekstisidonnaista, toimijat kiinnittyvät merkityssystemeihin ja kielenkäytöllä on luonteena tuottaa seurauksia. Diskurssianalyysin avulla pyritään selvittämään, miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ihmisen toiminnan kautta. Diskurssianalyysissa tutkimuksen kohteena on kielenkäyttö, mikä tarkoittaa puhutun lisäksi myös kirjoitettua kieltä. Todellisuuden kuvaamisen lisäksi kielenkäyttö nähdään myös rakentavan, muuttavan ja uusintavan todellisuutta, missä elämme. (Em. 26.)

Kielenkäyttö sosiaalisen todellisuuden rakentajana tarkoittaa sitä, kuinka kieltä käyttäessämme konstruimme todellisuutta eli luomme merkityksen niille kohteille, joista puhumme tai kirjoitamme. Asioiden nimeäminen voi olla myös huomaamatonta tai vaikeasti havaittavaa, koska ne ovat juurtuneet kulttuuriin pitkän ajan saatossa ja näyttäytyvät täysin itsestään selviltä. (Jokinen ym. 2016, 26–27.) Ei-rokotetuista henkilöistä käytetään usein erilaisia termejä, kuten rokotevastaiset, rokote-epäröijät tai rokottamattomat. Nämä kaikki sisältävät erilaisen latauksen ja kuvaavat sekä merkityksellistävät ei-rokotettuja eri lailla vastaanottajan mielessä. Merkityssystemit nähdään diskurssianalyysissa muodostuvan suhteessa toisiinsa, rokotevastaiset muodostuvat suhteessa rokotemyönteisiin. (Em. 28–29.)

Diskurssit voivat esiintyä samaan aikaan sekä olla päällekkäisiä, keskenään ristiriitaisia ja kilpailevia (Jokinen ym. 2016, 32–33). Rokottamattomista puhuessa voi samaan aikaan korostua ihmisten valinnanvapaus ja vastuu yhteiskunnasta. Toiminnan kontekstuaalisuudella puolestaan tarkoitetaan toimintatilanteen huomioon ottamista analyysia tehdessä. Analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tiettyyn aikaan tiettyssä paikassa ja tulkinnassa pyritään ottamaan tämä huomioon. Tämän tutkielman tapauksessa kontekstin osalta on otettava huomioon esimerkiksi kommenttien julkaisun ajankohta, syksy 2020 sekä Helsingin Sanomien kommenttipalsta julkaisualustana. Kulttuurisella kontekstilla sen sijaan tarkoitetaan kielenkäytön suuntautumista konkreettisen keskustelun ulkopuolisiin kulttuurisesti tunnistettaviin asioihin. (Em. 36–39.)

Diskurssianalyysissä ei pyritä pohtimaan tai arvuuttelemaan diskurssien käyttäjien kognitiivisia prosesseja ja ajatuksia tai ulkoisia syitä, kuten rokottamattomien koulutustasoa, vaan keskitytään erilaisiin ja mahdollisesti keskenään ristiriitaisiin toimijoihin, joita keskustelussa rakennetaan. Kielen käyttäjät eivät siis ole yksilöinä tarkastelun kohteena, vaan tarkastelu keskittyy diskursseihin eli näiden toimijoiden kielenkäyttöön. Eri toimijoita voidaan kuvata identiteetin käsitteellä, jolla tarkoitetaan niitä velvollisuuksia tai ominaisuuksia, mitä toimija olettaa itselleen tai muut toimijat olettavat hänelle. Erilaisissa diskursseissa muodostuu omanlaisia identiteettejä. (Jokinen ym. 2016, 43–45.) Identiteeteillä tarkoitetaan erilaisia käsityksiä itsestämme ja toisistamme sekä suhteista ihmisten välillä. Identiteetit eivät ole synnynnäisiä, vaan rakentuvat diskurssien lailla kielen ja muiden semioottisten resurssien käytön kautta. Ihmisessä neuvottelevat ja kamppailevat jatkuvasti erilaiset identiteetit ja ne vaikuttavat sekä risteävät riippuen vuorovaikutustilanteesta tai laajemmasta yhteiskunnallisesta tilanteesta. (Pietikäinen & Mäntynen 2016, 63–64.) Kielenkäyttö ei myöskään ole pelkkää kuvailua, vaan se tuottaa seurauksia eli on funktionaalista. Funktiolla tarkoitetaan kaikkia

toteutuneita tekoja, joita diskurssin käyttäjä puheellaan tekee ja kaikkea, mitä hän puheellaan tekee myös mahdolliseksi, tarkoituksellisuudella ei ole väliä. (Jokinen ym. 2016 47–50.)

Diskurssianalyysi jaetaan usein analyyttiseen ja kriittiseen diskurssianalyysiin. Analyyttisessä diskurssianalyysissä pyritään suoraan aineistolähtöisyyteen. Pyrkimyksenä on olla mahdollisimman avoin aineistolle ja sieltä löytyville jäsennyksille ja vältellä ennako-oletuksia. Kriittisessä diskurssianalyysissä puolestaan lähtökohtana on ennako-oletus tiettyjen alistussuhteiden olemassaolosta. Tutkimuksen tehtävä on tässä tapauksessa tarkastella niitä kielellisiä käytäntöjä, joilla näitä alistussuhteita pidetään voimassa sekä oikeutetaan ja identiteettejä tuotetaan (Jokinen ym. 2016, 240–241). Kiinnostus kohdistetaan siihen, miten vahvat diskurssit, esimerkiksi uusliberalistinen tai psykologinen muotoutuvat toimintaa ohjaavina tietorakenteina ja miten valta sekä alistussuhteet muodostuvat ja uusiutuvat. (Em. 300–302.) Kriittinen ja analyttinen lähtökohta eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia, vaan ääripäitä, joiden välille analyysi voi muodostua. Tässä tutkielmassa yhdistelenkin näitä eri painotuksia. Rokotekeskustelussa on läsnä hegemonisia diskursseja, joiden kautta identiteettejä rakentuu. Aineistosta voi nähdä löytyvän lähtökotaisesti olemassa olevia valtasuhteita, missä rokotetut ovat tilanteessa vallitseva normi sekä hyväksytympiä kuin yhteiskunnan yleisiä suosituksia vastaan toimivat rokottamattomat. Selkeitä institutionaalisia, kaikille osapuolille nähtävissä olevia valtasuhteita ei nähdäkseni kuitenkaan ole. Nurmen ja Salmenniemen (2019, 56) mukaan kansanterveydellisestä näkökulmasta ja julkisessa keskustelussa rokottaminen on rationaalista sekä faktoihin ja riskianalyysiin perustuvaa toimintaa, kun taas rokotteisiin liittyvät pelot ja kyseenalaistukset näyttävät epäloogisina uskomuksina, huhupuheina, tietämättömyytenä tai ymmärtämättömyytenä.

4 Aineisto

Tutkielman aineistona toimii kahden Helsingin Sanomien mielipidepalstalla julkaistun kirjoituksen kommenttikentät. Kirjoitukset ovat Helsingin hiippakunnan piispan mielipide: *Rokottamaton kantaa vastuun lähimmäisen kärsimyksestä ja kuolemasta* ja Helsingin yliopiston sosiaalietiikan professorin näkemys: *Rokottamattomat eivät ole yhteiskunnan vihollisia*. Hiippakunnan piispan mielipideteksti sai 134 kommenttia ja sosiaalietiikan professorin teksti puolestaan 194 kommenttia. Aineistoa kerättiin niin pitkään, kunnes mitään uutta ei tullut enää ilmi. Kyseessä on niin sanottu saturaation eli kylläisyyden käsite (Pietikäinen & Mäntynen 2016, 160–161).

Aineistona toimivat kommentit liittyvät mielipidekirjoituksiin, joissa pohditaan yksilön vastuullisuutta sekä lähimmäistään, että yhteiskuntaa kohtaan. Itse mielipidetekstit eivät kuulu analyysiin, mutta niiden merkitykset keskustelujen synnyttäjänä ja aineiston synnyn taustavaikuttajana on otettu huomioon. Keskustelun kontekstina on syksy 2021 ja Helsingin Sanomien mielipidekirjoitusten kommenttipalstat. Huomioon tulee ottaa alkuperäisten mielipiteiden kirjoittajat sekä vuorovaikutuskonteksti, jossa palstan kommentit syntyvät suhteessa sekä alkuperäiseen mielipiteeseen että muihin keskustelun kommentteihin (Jokinen ym. 2016, 36–38). Suurin osa kommenteista syntyvät suhteessa mielipidekirjoitukseen ja laajemmin yleiseen keskusteluun, kun taas osa on suoraan vastauksia toisten keskustelijoiden kommentteihin. Laajemmin kontekstina lokakuu vuonna 2021 oli Suomessa aikaa, jolloin koronarokotukset olivat olleet käynnissä noin kymmenen kuukautta (THL 2022). Toisen rokotuksen oli saanut yli 60 prosenttia yli 12-vuotiaista ja kolmatta rokotetta suositeltiin 60 vuotta täyttäneille sekä riskiryhmille (THL 2021a; THL 2021b).

Helsingin hiippakunnan piispan kirjoituksessa esille nousee yksilön vastuu yhteisöstään ja velvollisuus lähimmäisistä huolehtimiseen. Huomio kiinnittyy jo otsikossa rokottamattomien itsekkyyteen ja vastuuseen lähimmäisen kärsimyksestä. Sosiaalietiikan professorin tekstissä kantavana teemana on jälleen yhteiskunta, mutta näkökulmana mielipiteiden monimuotoisuuden arvostaminen sekä rokottamattomien leimaamisen ja painostamisen välttäminen. Piispan teksti on pidempi, kriittisempi rokottamattomia kohtaan ja keräsi vähemmän kommentteja. Sosiaalietiikan professorin teksti puolestaan on selvästi lyhyempi, myönteisempi rokottamattomia kohtaan ja sai enemmän kommentteja. Helsingin Sanomien kommenttipalstalla näkyy oletuksena noin kolme kommenttia, vakiona uusin ylimpänä, mutta kommentit voi järjestää myös vanhimmasta uusimpaan tai suosituimmasta vähiten suosituimpaan. Kommentteja kirjoittaessa, keskustelun osallistujat eivät siis välttämättä ole ottaneet muita kommentteja suuremmin huomioon. Toisten kommenttien argumentoinnista voi ”tykätä”, mutta kielteistä mielenilmausta ei voi jättää. Molemmissa kirjoituksissa on alkuperäisiä kommentteja hieman alle puolet ja loput vastauksia toisten kommentteihin.

4.1 Verkon kommenttipalsta aineistona

Diskurssianalyysin ideaalitulanteessa tutkittava teksti on olemassa tutkijasta riippumatta ja hänen vaikuttamatta sen syntyprosessiin. Tällaista tekstiä voi kutsua luonnolliseksi aineistoksi ja uutisen yhteyteen muodostunut kommenttipalsta on juuri tällainen spontaanisti syntynyt aineisto. (Jokinen ym. 2016, 448–449.) Netissä tapahtuvaa keskustelua voi pitää nykyaikaisena

torikeskusteluna, jossa kansalaiset ottavat kantaa ajankohtaisiin aiheisiin, tuovat esille mielipiteitään ja pyrkivät vaikuttamaan toistensa mielipiteisiin. Kommenttipalstat heijastelevat kansalaisten näkemyksiä ja ylläpitävät sekä uusintavat jaettua todellisuutta. Täten verkossa tapahtuvat keskustelut sopivat hyvin aineistoksi erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimiseen. (Laaksonen & Matikainen 2013, 208.)

Verkossa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa on joitain eroja kasvokkain tapahtuvaan. Keskusteluun vaikuttaa erityisesti se, kuinka julkisia keskustelijoiden identiteetit ovat. Anonyymi keskustelu on usein tasoltaan heikompaa, enemmän aiheen ohi menevää ja aggressiivisempaa kuin omilla nimillä käyty keskustelu. (Laaksonen & Matikainen 2013, 199). Kangaspunta (2021, 139) pitääkin väitöskirjassaan mahdollisena, että erityisesti Helsingin Sanomien kohdalla rekisteröityminen saattaa vaikuttaa siten, että kommentoinnista tulee vaikuttamisen sijaan pikemminkin asiantuntijaroolin rakentamista. Omassa aineistossani näkyy paljon vaikuttamista, varmasti aiheesta johtuen, mutta asiantuntijaroolia myös rakennetaan useasti sekä tutkittuun tietoon vetoamalla että suoraan erilaisten asiantuntijapositionien ottamisen kautta. Verkkotutkijan on myös pohdittava, onko internet tutkimuksen väline, lähde vai kohde eli tehdäänkö tutkimusta ”verkolla”, ”verkossa” vai ”verkosta”. Usein internet on kaikkia näitä ja verkko toimii ikään kuin ”tutkimusympäristönä”. (Turtiainen & Östman 2013, 64.) Tässäkin tutkielmassa internet-aineisto on väline, jolla saadaan tietoa ihmisten tavoista puhua rokottamattomista, mutta samalla internetin ja kommenttipalstojen luonne omalaatuisena keskusteluilmapiirinä on otettava huomioon.

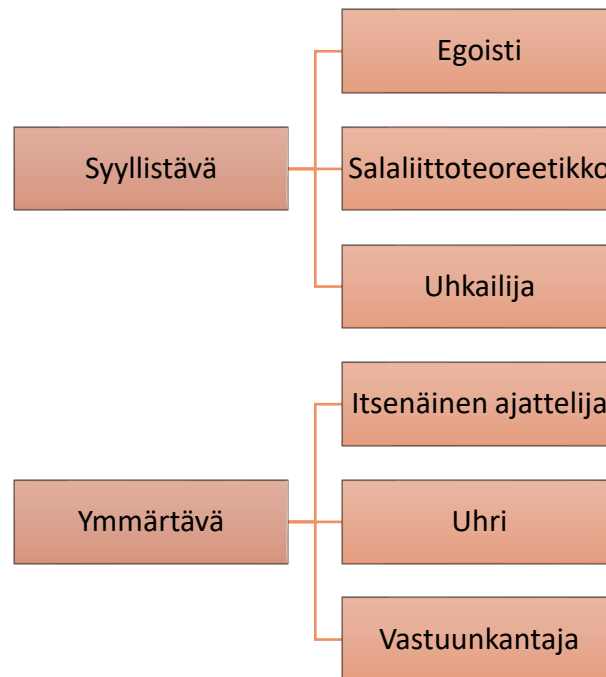
4.2 Tutkimuksen eettisyys ja haasteet

Verkon tutkimusetiikka on osittain omanlaistansa, mutta pohjautuu pitkälti joka tutkimukseen kuuluviin eettisiin kysymyksiin. Erityisesti internetistä otettavan aineiston kohdalla on hyvä pohtia tutkimuskohteiden anonymiteetin suojelua. (Turtiainen & Östman 2013, 50; 56–57.) Kommentointi Helsingin Sanomien artikkeleissa tapahtuu HS-tunnuksen kautta ja henkilön omalla nimellä. Olen poistanut analyysivaiheessa aineistosta kaikki henkilötiedot ja muut tunnistamisen mahdollistavat seikat. Kommenttien kirjoittajat ovat kuitenkin kirjoittaneet kommenttinsa tietoisena siitä, että heidän nimensä näkyy sivulla. Kommentin alkuperäisen esittäjän siis voi tämän tutkielman luenut löytää, näin halutessaan. Helsingin Sanomien sivuilta löytyvistä kommentointiohjeissa kerrotaan tietojen mahdollisesta käytöstä tutkimuksiin. Siellä kerrotaan myös, kuinka ”tietojen kerääminen kommenttiketjuista tutkimuksia ja opinnäytteitä varten on sallittua.” (Helsingin Sanomat).

Tutkijana minun on tiedostettava diskurssianalyttistä tutkimusta tehdessäni, että kielenkäyttöä analysoidessa samalla itse osallistun omalla kielenkäytölläni sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen. Jokisen ja kumppaneiden (2016, 31) mukaan tutkijan täytyy pohtia missä määrin hän, osittain huomaamattaan, uusintaa olemassa olevia kielellisiä käytäntöjä ja käsitteitä. Tutkimusaiheen valintaa ohjaa aina myös tutkijan kiinnostus aiheeseen ja tämän kiinnostuksen sisältämä ennako-oletus tai näkemys. Tutkijan positioinnilla tarkoitetaan tätä ennakoasenteiden ja kokemusten tunnistamista sekä tunnustamista. Näin tutkija voi tietoisesti hyödyntää näitä lähtökohtia monipuolisen taustoituksen luomisessa. (Turtiainen & Östman 2013, 61) Koen, että itse pystyn tässä tutkielmassa pitämään omat ennakkokäsitykseni melko hyvin sivussa aineiston analyysia tehdessä. Lähtökohtaisesti oma näkemykseni rokottamattomista vastaa joiltain osin sekä syyllistäviä että ymmärättäviä puheenvuoroja.

5 Rokottamattomien identiteetit

Aineiston analyysi tuotti kommenttipalstoilta esiin nousevista diskursseista kuusi rokottamattomille tarjottua identiteettiä. Nämä identiteetit ovat: egoisti, salaliittoteoreetikko, uhkailija, itsenäinen ajattelija, uhri ja vastuunkantaja. Kolme ensimmäistä rakentuvat päällisin puolin syyllistävien ja kolme jälkimmäistä ymmärättävien puhetapojen varaan. Identiteetit olen nimennyt kuvatakseni position antajan näkökulmaa, eli millaiseksi rokottamaton tuotetaan, tai millaisena rokottamatonta voidaan tulkita tuotettavan, oli se tarkoituksellista tai ei. Kerron aluksi kustakin identiteetistä yleisellä tasolla ja sen jälkeen kerron identiteetistä tarkemmin ja näytän lopuksi siihen liittyvän esimerkkioitteen. Tekstioitteista olen vahvistanut erityisen oleellisina pitämäni kohdat sekä koodannut eri artikkeleihin kirjoitetut kommentit. Helsingin hiippakunnan piispan mielipiteeseen liittyvissä kommentteissa olen käyttänyt koodia A1 (Aineisto 1), ja sosiaalietiikan professorin kirjoituksen kommentteissa koodia A2 (Aineisto 2). Joitain kommentteja on lyhennetty alusta, lopusta, tai keskeltä, mistä näkyy merkintä -- .

Kuvio 1. Rokottamattomien identiteetit

5.1 Egoisti

Vahvimmin aineistosta esille nouseva identiteetti on yksilöllisyyden ja itsenäisyyden puhetavan kautta rakentuva egoistin identiteetti. Tässä rokottamattomuutta tuotetaan usein hyvinkin yksinkertaisilla ja suorilla termeillä. Egoistin identiteetti rakentuu paljolti yksilön yhteiskunnallisen vastuun kautta ja laajemmasta pohdinnasta nyky-yhteiskunnan yksilöllistymisestä. Yleisin tapa, millä rokottamattomasta puhutaan, on **itsekkäänä**, vastuuttomana tai moraalittomana henkilönä, joka ajattelee vain itseään, eikä kanna vastuuta ympärillä olevista ihmisistä tai yhteiskunnasta. Rokottamattomuutta kuvataan useissa kommentteissa nykyisen yksilökeskeisen ajan synnyttämäksi. Tämän voidaan nähdä rakentuvan diskurssien väliseksi hegemoniseksi diskurssiksi, joka esiintyy keskustelussa todella usein ja jota pidetään monesti jopa huomaamattoman itsestään selvänä.

Rokottamaton on itsekäs ihminen, joka ei ajattele muita ihmisiä tai yhteiskuntaa laajemmin. Tämä identiteetti pohjautuu diskurssille modernista nyky-yhteiskunnasta, jossa ”minäminä-ajattelu” kukoistaa. Yhteiskunnan merkitys on uusliberalistisessa maailmassa jäänyt individualismille toiseksi, ja nykyajan ihminen toimii ajan tavan mukaan ajatellen vain itseään. Puhetapa pohjautuu ajatukselle, jossa ennen ajateltiin kaikkien yhteistä hyvää omien tarpeiden kustannuksella.

*Ote 1 ”Minä, minä, minä aikana voi olla hankalaa ajatella muita. Kyllä **muut ottavat rokotteen ja selättävät taudin, minun ei tarvitse vaivautua. Ja jos jotain tulee, kyllä terveydenhoito minut pelastaa. -- ” (A1)***

Egoistia rokottamatonta tuotetaan myös **vapaamatkustajana**. Rokottamaton tulee saamaan hoitoa mahdolliseen koronatautiin, vaikka ei ole ottanut rokotetta. Tämä on puhettavan mukaan epäoikeudenmukaista. Rokottamaton saa hyötyä julkishyödykkeestä, laumasuojasta, mutta ei osallistu kustannuksien kattamiseen, eli laumasuojan rakentamiseen. Vapaamatkustajaksi tuottaminen luo kuvaa, että rokottamaton saa ratkaisuihistaan vain hyötyjä, mutta ei joudu kokemaan haittoja. Tästä syntyy samalla vaikutelma, että rokotteen ottaminen on enemmän haitta kuin hyöty. Vapaamatkustajana rokottamaton ei ilmeisesti riskeeraa terveyttään, vaan nauttii vain elämästään, muiden kantaessa kaiken vastuun sekä riskit. Vapaamatkustajaidentiteetin voi nähdä joillakin tapaa sisäisesti ristiriitaisena identiteettinä. Vapaamatkustajaidentiteettiä muille luodessa puhuja ikään kuin hyväksyy sen ajatuksen, mistä on itse toisaalta rokottamatonta kritisoinut: ”rokotteen ottaminen on suurempi riski, kuin koronaan sairastuminen.” Vapaamatkustaminen näyttäytyy riskittömänä ratkaisuna, vaikka todellisuudessa koronaan sairastumisen ja vaarallisen taudin saamisen riski on rokottamattomalla suurempi. Egoistin tai vapaamatkustajan identiteettiä rakennetaan yhteiskunnallisen vastuun diskurssin kautta. Yhteiskunnan käytäntöihin kuuluvat tietyt velvollisuudet, joita tulee noudattaa. Rokotteen ottamista pidetään velvollisuutena, ja rokottamaton toimii näitä velvollisuuksia vastaan.

*Ote 2 ” -- Samaan aikaan nämä rokottamattomat saavat **ansaitsemattaan** kaiken mahdollisen hoidon, jos koronaan sairastuvat! Vaikka rokotuksilla olisivat välittäneet sairastumisen! **Epäoikeudenmukaista** tämä on muita kohtaan. -- ” (A2)*

*Ote 3 ” -- Kirjoittaja pitää näkemysten monimuotoisuutta yhteiskunnalle tärkeänä voimavarana, ja siitä olen hänen kanssaan liikuttavan samaa mieltä. Se on kuitenkin melko kevyt perustelu sekä sille, että halutaan vaimentaa rokotettujen kritiikki rokottamattomia kohtaan, sekä sille, että siihen nojaten voidaan perustella **yhteiskunnallinen välinpitämättömyys**, se, että minulla on **oikeus, mutta ei velvollisuuksia.** ” (A2)*

Samalla kun rokottamaton saa typerän ja tietämättömän identiteetin, rakennetaan tälle identiteettiä, jossa hän on erittäin tietoisia omista toimistaan ja näiden toimien seurauksista. Rokottamatonta tuotetaan moraalittomana, välinpitämättömänä ja tahallaan tai jopa **kiusakseen rokottamattomana**. Rokottamaton tekee *harkitun päätöksen*, eikä pidä tautia vakavana itselleen tai muille. Tämä rakentuva identiteetti on sisäisesti ristiriitainen: rokottamaton on

samanaikaisesti sekä typerä ja välinpitämätön että harkitseva ja tietoisesti tartuttava. Rokottamattomasta rakennetaan kuvaa, jossa rokottamaton toimii tahallaan vastuuttomasti. Rokottamaton pilaa muiden mahdollisuudet elää normaalia elämää ja on lähes ainoa syy siihen, miksi koronatauti on edelleen valloillaan. Egoisti ei pilaa tai aiheuta haittaa omalle elämälleen, vaan lähes ainoastaan muihin, rokotettuihin ihmisiin. Rokottamaton ikään kuin tietoisesti on ottamatta rokotetta, tietoisesti levittää tautia ja tietoisesti aiheuttaa vaaraa yhteiskunnan instituutioille sekä muille jäsenille. Useissa kommentteissa rokottamaton nähdään huonona tai typeränä ihmisenä, mutta näissä kyseisissä kommentteissa egoistia tuotetaan pahana tai pahantahtoisena ihmisenä. Rokottamaton ei ainoastaan ole loogista ajattelua vailla tai itsekäs oman etunsa tavoittelija, vaan aktiivisesti yhteiskuntaa tuhoava ja tarkoituksellisesti pyrkii aiheuttamaan mahdollisimman paljon haittaa. Kyseessä on vapaamatkustamista aktiivisempi ympäristön tuhoaminen.

*Ote 4 ” -- Onko vaikeassa koko yhteiskuntaa koskettavassa tilanteessa ok, että kuka tahansa millä tahansa perusteella voi kieltäytyä rokotteesta **tietäen aiheuttavansa kanssaihmisilleen sietämättömiä ongelmia** (mm. muiden sairauksien hoidon viiveet) ja kuitenkin vaatia viimeisenpäällehoitoa, jos itse sattuu sairastumaan.” (A2)*

*Ote 5 ”Aika reipas piispa ja rohkea! En kyllä ymmärrä, jos joku todella on omasta mielestään **oikeutettu tartuttamaan toiseen koronan** vain siksi, ettei omat periaatteet tee mahdolliseksi rokotuksen ottamista. Jos ei ota rokotetta, eristäytyy tehokkaasti, niin tehokkaasti, että onnistuu sairastuessaan olemaan tartuttamatta ketään muuta, on ehkä periaatteensa kanssa selvillä vesillä, mutta se myös silloin edellyttää sitä, ettei mene sairaalaan kuormittamaan jo ennalta ylikuormitettua systeemiä.” (A1)*

Itsekkään identiteettiä rakennetaan myös tietynlaisen **maanpetturin** puhetavan kautta. Tämän isänmaallisen tai patriotismisen diskurssin kautta itsekkääseen rokottamattomaan tuotetaan pelkurin piirteitä ja rokottamatonta verrataan rintamakarkuriin, johon ei hädän hetkellä voi luottaa. Sotavertaukset näkyvät aineistossa muutenkin vahvasti. Koronapandemiaa verrataan sotatilaan ja ihmisten yhteen hiileen puhaltamisessa kaivataan sota-aikojen velvollisuudentunnetta sekä osaltaan yksilöön suunnattua kuria.

*Ote 6 ”Olen hämmästellyt tätä nykyistä asennetta, jossa yhteisen turvallisuuden eteen tehty uhraus ei ole arvossa. Pakko verrata sotatilaan Jos sota syttyisi, niin **suiryisivätkö nämä samat ihmiset metsäkaartiin**, koska maan puolustamisessa voi mennä henki tai mahdollisesti vammautuu. Onko turvallisuuteen tehty uhraus todella näin vaikeaa. **Toivottavasti naapuri ei oivalla asiaa.**” (A2)*

Ote 7 ”-- Muistan lapsuudesta viime sotien ajat joiltain osin, silloin ei ollut varaa kysyä vapaaehtoisuutta, se vaan oli niin kuin sanottiin. Toivottavasti ei enää tule vastaavaa, ostokortteja ja kieltoja että tiukkaa valvontaa. Onko itsekkyyden taso jo niin korkealla, ettei nähdä eikä ymmärretä itse asiaa?” (A1)

5.2 Itsenäinen ajattelija

Ymmärtävän puhettavan kautta rokottamattomalle rakennetaan identiteettiä, jossa rokottamattoman ratkaisuja perustellaan valinnanvapaudella ja jopa oikeudella sairastua. Jokaisella ihmisellä nähdään oikeus tehdä oma valintansa rokotteiden ottamisesta ja ihmetellään, miten jo rokotettuja kiinnostaa rokottamattoman päätökset. Tämä identiteetti toimii vastakohtana syyllistävälle egoistin identiteetille. Ymmärtävästä näkökulmasta rokottamatonta tuotetaan itsenäisenä henkilönä, joka ajattelee itse, eikä usko kaikkea mediassa sanottua tai ota auktoriteetin sanomaa annettuna. Itsenäinen ajattelija myös tekee itse oman tutkimustyönsä ja arvionsa rokotteista. Itsenäisen ajattelijan identiteetti rakentuu jälleen paljolti uusliberalistinen diskurssin kautta, jossa yksilöllä on enenemissä määrin sekä oikeus että vastuu ottaa suurempaa roolia päätöksenteossa.

Ymmärtävämpää kuvaa rokottamattomasta individuaalina rakennetaan ihmisen omaa ajattelukykyä korostamalla. **Itsenäinen ajattelija** ei vain tottele mitä televisio sanoo, ja usko kaikkea mediassa esitettyä totena. Hän kykenee kriittiseen ajatteluun ja yhdistää muualta saadun tiedon omaan aikaisempaan tietoonsa ja muodostaa tämän pohjalta hyvin argumentoidun johtopäätöksen. Rokottamaton rakentuu ihmisenä, joka mahdollisesti tietää enemmän kuin muut, millä perusteella hän on myös tehnyt erilaisen ratkaisun, eikä ole ottanut rokotetta. Itsenäinen ajattelija ei luota sokeana auktoriteetin sanaan, vaan kykenee luomaan oman mielipiteensä. Hän on myös aivan yhtä lailla osa yhteiskuntaa ja osallistuu kaikille yhteisen hyvinvoinnin rakentamiseen. Rokottamattomalla on oltava samat oikeudet valinnanvapauteen ja riskienhallintaan, kuin rokotetuillakin ilmeisesti on, mutta tällä hetkellä itsenäisen ajattelijan mielestä yhteiskunta tuntuu olevan vain yhdellä ja tietyllä tavalla ajatteleville, eli rokotemyönteisille. Itsenäistä ajattelua myös perustellaan tieteeseen vedoten ja identiteettiä rakennetaan tieteellisen diskurssin kautta. Lääkeyhtiöiden ja asiantuntijoiden kommentteja siteerataan perusteena omille näkemyksille.

Ote 8 ” -- Voisiko se johtua siitä että kyseiset ihmiset eivät vain tottele mitä televisio sanoo ja että he tekevät päätöksiään pohjautuen annettuun tietoon ja omaan ajatteluun? Ehkä heillä on tiedossa jotain mitä sinä et tiedä ja ovat ajattelussaan ajautuneet toiseen päätelmään? Lisäksi tuo jatkuva tieteeseen

vetoaminen alkaa maistumaan ihan argumentointi virheeltä nykyään.

"Auktoriteetti sanoi näin joten sen on pakko olla näin!". -- " (A2)

Ote 9 " -- Itsekästä tai ei ja pitäisikö tästä huolimatta suurempi lauma **oman terveyden kustannuksellakin pelastaa**, jo täysin kyseenalaista ajattelua. **Myös rokottamattomat kustantavat samoin yhteiskunnan menoja** ja raataneet kaikkien hyvinvoinnin puolesta. Eli se tietty **valinnanvapaus ja riskienharkintaoikeus heilläkin oltava**. **Tämä yhteiskunta ei vain toisille tietyllä tavalla ajatteleville**. Muuten kaikki erimieliset voisi pian jopa kokonaan eliminoida. Ja siihen ei tulisi loppua. --" (A2)

Yksi itsenäisen ajattelijan identiteettiin kuuluva puhetapa on rokottamattoman tuottaminen *normaalina* ja *tavallisena* ihmisenä. Rokottamatonta rakennetaan tässä puhetavassa ihmisenä, joka käyttäytyy täysin normaalien käytäntöjen mukaan ja häntä näin tuodaan rationaalisesti ajattelevien piiriin. *Ajatteleva aikuinen alkaa miettiä* rokotteiden merkitystä tarkemmin ja *normaalilla ihmisellä on suojeleuvaisto*. Loogisesti ajatellen kaikki haluavat pitää itseään ajattelevana aikuisena sekä suojeleuvaiston omaavana, joten tässä puhetavassa rokottamattomuus normalisoituu. Normaalilla ihmisellä on itsesuojeleuvaisto, rokottamaton ei ota rokotetta suojeleukseen itseään haittavaikutuksilta → rokottamaton on normaali ihminen. Rokotteesta kieltäytyminen tehdään näin sekä normaaliksi asiaksi että viisaiden ihmisten ja itse ajattelevien toimintatavaksi. Samalla kommentoijan kanssa eri mieltä oleva saattaa myös alkaa epäilemään omia näkemyksiään. Hän haluaa myös identifioitua ajattelevaksi sekä normaaliksi ihmiseksi. Itsenäisen ajattelijan identiteettiä luodaan myös humanistisen diskurssin kautta. Rokottamaton tuotetaan tavalliseksi ihmiseksi, joka on "kuin jokainen meistä". Identiteettiä rakentaessa tuodaan myös esille henkilökohtaisia kokemuksia ja täten rokottamatonta inhimillistetään. Tätä identiteettiä luodaan myös tieteellisen diskurssien avulla. Yleisesti hyväksytty tieteellinen tieto haastetaan ja hyväksytyjen tieteellisten diskurssien vastaksi annetaan henkilökohtaisen tiedon diskurssia.

Ote 10 "-- Suurten lääke/rokotefirmojen miljardibisnes vain voi entistä paremmin. **Ajatteleva aikuinen alkaa miettiä**, näinköhän jo lähtökohtaisesti tehtiin "rokotteet", joiden ei ollut tarkoituksaan auttaa kuin hetkeksi. Jokaisen suuryhtiön - myös lääkefirman - ensisijainen tarkoitus on tuottaa voittoa omistajilleen. --" (A1)

Ote 11 "-- On täysin mahdollista, että esim. **ihmisen läheinen on sairastunut sikainfluenssarokotteen** otettuaan narkolepsiaan ja ihminen epäröi sen vuoksi. Ihminen on voinut säikähtää rokotteen veritulppariskiä. **Normaalilla ihmisellä on itsesuojeleuvaisto** ja se näkyy tällaisena reaktiona. Väitän, että hyvin harvalla ihmisellä kyse on mistään tiedevastaisuudesta. Enemmän kyse on vain **varautuneisuudesta** kun rokote on kehitetty niin nopeasti. Ja väitän myös, että halventava kielenkäyttö näitä ihmisiä kohtaan ei saa heitä ottamaan rokotteita. --" (A1)

Rokotteen ottamatta jättämistä pidetään itsekkäänä, mutta rokottamattomalle annetaan **oikeus tähän itsekkääseen** valintaan. Hieman aikaisempiin otteisiin ristiriitaisesti, itsenäistä ajattelijaa ei välttämättä pidetä rationaalisena toimijana, vaan hänen toimensa nähdään perustuvan *tunteisiin* ja tunteilla päättämiseen. Rokottamaton nähdään toimivan typerämmin kuin rokotettu, mutta tällaiseen toimintaan annetaan toisaalta oikeus, kun ihmiset eivät luonnostaan kaikki vain toimi samalla, järkevällä, tavalla. Itsenäinen ajattelija pohjaa toimintansa tunteisiin ja tähän eivät päättäjät tai viranomaiset osanneet päätöksenteossaan varautua. Valinnanvapauden diskurssin avulla jokaiselle ihmiselle kuuluu oikeus tehdä omiin henkilökohtaisiin perusteluihin pohjautuva valinta, eikä tätä valintaa tarvitse perustella. Inhimillisyyden diskurssin kautta itsenäiselle ajattelijalle puolestaan annetaan oikeus toimia kuten ihmisillä on luonnostaan tapana toimia. Ihmiset toimivat eri tavoilla, ja jotkut antavat tunteidensa ohjalla päätösten tekoa.

Ote 12 ” -- Jos kansalainen saa itse päättää rokotuksestaan, niin ei voi valittaa siitä, jos hän käyttää oikeuttaan valita itsekkäästi tai järkeilee tunteillaan. Jos on mahdollisuus valita, niin pitää ottaa huomioon myös se toinen vaihtoehto, eikä luottaa ihmisten järkeen. Meillä ei ole mitään yksiselitteistä logiikkaa, jonka perusteella ihmiset valintansa tekevät. Toiset tekevät päätelmänsä ja päätöksen perustuen lääketieteellisiin faktoihin, mutta kaikki ei näin tee ja se tiedettiin kyllä etukäteen. Tästä huolimatta nykytilanteeseen ei varauduttu.” (A2)

5.3 Uhri

Kolmas vahva rokottamattomille tarjolla oleva identiteetti on rokottamaton yhteiskunnan paineen tai hylkäämisen luomana uhrina. Rokottamaton on yhteiskunnan huono-osainen. Tätä identiteettiä rakentavat pääasiassa ymmärtävät puhuvat, mutta toisaalta rokottamatonta myös sivumennen tuotetaan avuttomana yksilönä, joka ei osaa itse ajatella. Tämä identiteetti rakentuu tässä mielessä myös osittain vastakohtaksi itsenäisen ajattelijan identiteetille, jossa rokottamaton on aktiivinen toimija, kun taas uhrin identiteetissä rokottamaton on passiivinen ja avuton sivustaseuraaja. Samalla rokottamattomasta luodaan kuvaa myös vahvojen johtajien uhrina.

Rokottamaton on **yhteiskunnan** toiminnan ja muiden kansaeläjäiden **paineen uhri**. Hän joutuu nöyrytykseen laajan pakotuksen ja paineen myötä. Kaikki rokottamattomat leimataan kollektiivisesti yhdeksi ryhmäksi täynnä omituisesti käyttäytyviä ja itsekkäitä yksilöitä, joita samalla kiristetään kollektiivisesti kaikkien muiden toimesta. Rokottamattomien kohtelua

pidetään laajemmassa merkityksessä pelottavana ja tehdään viittauksia historiassa tapahtuneisiin hirmutekoihin. Tätä historiallista diskurssia käytetään, kun uhrin identiteettiä luodaan aikaisempien historiassa tapahtuneiden ihmisryhmien vainojen kautta. Uhrin identiteetissä rakennetaan kuvaa julmuuden kohteeksi joutuneesta ryhmästä, joka kokee painostusta ja vainoamista, sekä potentiaalisesti vielä jotain pahempaa, pelkästään tiettyyn ihmisryhmään kuulumisen vuoksi. Rokottamattomat rakennetaan näin kuin **sorrettuna ihmisryhmänä** ja samalla ei kuitenkaan suoraan sanota mitä historiaan viittaamisella tarkoitetaan, joten se jää vastaanottajan pääteltäväksi. (Sosiaalisessa mediassa on esiintynyt keskusteluita, joissa rokottamattomia verrataan natsi-Saksan vainoamiin juutalaisiin.) Vaikka monissa ymmärtävissä kommentteissa halutaan välttää rokottamattomien niputtamista yhdeksi yhtenäiseksi joukoksi, tehdään tässä puhettavassa kuitenkin käänteisesti, eli esitetään rokottamattomat yhtenä yhtenäisenä syrjittynä ja jopa vainottuna ihmisryhmänä. Oteessa 15 viitataan jälleen aikaan historiassa, jolloin on tehty hirveitä asioita tiettyjä ihmisiä kohtaan. Samalla syyllistetään piispan kriittistä sävyä, mutta myös tuotetaan rokottamattoman identiteettiä leimattuna joukkona.

Ote 13 " -- Veikkaanpa, että rokotemyönteisyyttä tosiaankin edistäisi paremmin se, että haluttaisiin kuulla, miksi ihmiset eivät halua ottaa rokotetta kuin se, että leimaataan kaikki rokotteita välttelevät omituisiksi, tyhmiksi tai itsekkäiksi ja harrastetaan kollektiivista kiristystä." (A2)

Ote 14 " -- Nykyinen painostus- ja syyllistämiskampanja rokottamattomia kohtaan on suoraan sanoen pelottavaa, kun mieltii mihin se on joskus historiassa johtanut ja mitä ilmapiiriä se tuottaa nykytilanteessa, jossa vastakkainasettelu mediassa on muutenkin huolestuttavalla tasolla. -- " (A2)

Ote 15 " -- Moraalin" varjolla on ihmiskunnan historiassa tehty hirveitä asioita ja kristillinen kirkko järjestönä on ollut tässä vahvasti mukana. Olisin odottanut, että kirkko on päässyt eteenpäin niistä ajoista ja kahtiajaon sijaan piispa olisi yrittänyt ymmärtää toisinajattelijoita, eikä leimata heitä. -- " (A1)

Uhrin identiteettiin kuuluu myös **pelkojen uhrina** oleminen. Omien ja muualta tulleiden pelkojen uhri ei kykene pelkojen takia ottamaan rokotetta tai tekemään yhtään mitään päätöstä. Samalla kun rokottamattomasta luodaan positiivista kuvaa itsenäisenä ja oman valintansa tehneenä (itsenäinen ajattelija), esiintyy aineistossa toisaalta käänteistä näkemystä, jossa rokottamattomaa tuotetaan pelokkaana ja varautuneena. Pelkoa perustellaan omilla tai läheisten kokemuksilla aikaisemmista rokotereaktioista tai koronarokotteen mahdollisilla sivuvaikutuksilla. Itse todettuun ja omaan kokemukseen perustuva retorinen keino on aineistossa usein esiintyvä ja erityisesti rokotetta pelkävien osalta selvästi vaikuttava

tehokeino. Pelon valtaaman identiteettiä luodaan myös inhimillisyyden diskurssin kautta. Rokottamaton näyttäytyy inhimilliseltä toimijalta, joka on täysin ymmärretysti peloissaan rokotteen ottamisesta eikä kykene yksin toimimaan suurta uhkaa vastaan. Pelon uhrina rokottamaton toimii tunteidensa kautta, kuten ”itsenäinen ajattelija”, mutta tässä identiteetissä henkilö on tunteidensa vankina, passiivisemmassa roolissa sekä muiden, vahvempien osapuolten armoilla.

*Ote 16 ”Ihmisen ”tyhmyys” tai ”viisaus” ei välttämättä ole kokonaisvaltaista ,kaiken aikaa vaikuttavaa ja siten merkityksellistä , vaan tiettyihin seikkoihin kiinnittyvää, kuten esim. rokotteen sivuvaikutuksiin , jotka saavat **ylenpalttisen vallan ihmisen ajatuksissa ja estävät pragmaattisen ja rationaalisen toiminnan.**” (A2)*

*Ote 17 ” -- Miksi tässä asiassa ei ajatella millään tavalla rokotetta haluamattomien **psykkistä puolta** - eli jos heille pakotetaan rokote, mutta heillä on kielteiset ajatukset siitä ja **huoli rokotteen vaikutuksista terveyteen**, niin tällaisessä tilanteessa heidän on oltava niiden ajatustensa kanssa, kun heille on käytännössä pakolla annettu rokote, jota he eivät halunneet. Onko olevinaan reilua?” (A1)*

Rokottamattomuutta luodaan huonompiosaisuuden ja muilta apua tarvitsemisen kautta. Rokottamaton on **yhteiskunnan hylkäämä**: hän ei ole ottanut rokotetta, koska häntä ei ole autettu tarpeeksi ja hänellä on muutenkin paljon haasteita elämässään. Tämä identiteetti rakentuu puhetavalle, jossa rokottamattomalle tuotetaan identiteettiä yhteiskunnan hylkäämänä hahmona, joka on mahdollisesti jo aiemmin suljettu muun maailman ulkopuolelle. Rokottamaton luokitellaan huonommassa asemassa olevaksi tai huonommat lähtökohdat omaavaksi ihmiseksi, jolla ei erinäisistä syistä ole kiinnostusta tai mahdollisuutta ottaa rokotetta. Rokottamaton on rokottautumiseen kykenemätön, sen sijaan, että toimia perusteltaisiin halun puutteella. Hän olisi tarvinnut apua aikaisemmin, joten hän on myös itse hylännyt *yhteiskunnan palvelemisen* rokottamisen kontekstissa.

*Ote 18 ”Rokottamattomat ovat iältään ja sosioekonomisesti heterogeenistä porukkaa, mutta **osan kohdalla juna meni jo**. On nimittäin paljon työelämästä pois työnnettyjä ihmisiä, **joita ei ole kelpaavien kastiin laskettu**. Heillä ei ole vuosikausiin ollut työterveyshuoltoa, ja kun he ovat yrittäneet vaivojaan päästä hoidattamaan julkiselle, pääsy on ollut hankalaa tai olematonta. Heidän **huoliaan ei ole kuultu**, eivätkä he ole olleet kenellekään tärkeitä. Moni olisi halunnut lääkärille päästä keskustelemaan terveyshuolistaan. Luulen, että heitä on nyt turha enää tavoitella tekemään **rokotepalvelusta yhteiskunnalle**. Heille on heidän terveytensä arvottomuus jo selvästi näytetty ja he ovat läksynsä oppineet, eivätkä enää apua ja ymmärrystä pyydä.” (A2)*

Yhteiskunnan hylkäämän identiteettiä rakennetaan myös uskonnollisen diskurssin kautta. Identiteettiä tuottaessa vedotaan kristinuskon etiikkaan ja lähimmäisenrakkauteen. Piispan rokottamattomille osoittamaan kritiikkiin reagoidaan kritisoidulla kirkkoa rokottamattomien syrjinnästä. Rokottamaton rakennetaan näin heikkona ja tukea tarvitsevana. Otteen 19 kirjoittaja viittaa tuen tarvitsemisen sarkastisesti olevan ”minäminää”. Tällä viitataan muihin kommenttipalstan kommentteihin, joissa rokottamatonta syytetään itsekkyydestä. Kirjoittaja luo rokottamatonta apua sekä tukea tarvitsevana ja rokotettuihin nähden heikompana, jota rokotetut vielä tämän lisäksi sortavat haukkumalla tätä itsekkääksi. Rokottamaton on kirkkonsa hylkäämä ja vetoaa itse toimivansa kristillisten arvojen mukaisesti. Oteessa 20 kritisoidaan piispan mielipidekirjoitusta, tuetaan rokottamattomia, ja vedotaan kristilliseen etiikkaan. Ote 21 vastaa tähän kommenttiin suoraan. Se rakentaa tilannetta, jossa heikommat ovat tässä tapauksessa taudin riskiryhmään kuuluvat. Vahvoja puolestaan ovat turvallisemmassa asemassa olevat. Heitä voi olettaa olevan sekä rokotetut että rokottamattomat, joilla on pienempi riski sairastua tautiin. Rokottamattomatkin rakentuvat tässä siis vahvuuden puhetavan kautta. Rokottamattomat ja rokotetut ovat molemmat vahvoja, joista rokotetut ovat heikompien, eli riskiryhmään kuuluvien puolella.

*Ote 19 ”Siis päinvastoin: Olin harhakuvitelmissa, että kirkko olisi muuttunut noista ajoista ja saisin **sieltä tukea elämäni. No sehän on tietysti minäminää**, joten en kai sitten tuota tukea ansaitse. Kaikki me loppujen lopuksi taidetaan olla omillamme.” (A1)*

*Ote 20 ”Mitä tapahtui **kristillisille perusarvoille olla tuomitsematta ja rakastaa kaikkia??** Aikamoinen ristiriita, kyllä.” (A1)*

*Ote 21 (Vastaus edelliseen) ” -- Kristillisessä etiikassa ollaan aina heikomman puolella. Se on varmaan **vahvoista ikävää?** Tuntuuko heistä oikeasti, ettei heitä rakasteta? **Jonain päivänä, kun olet heikkojen joukossa, ehkä ymmärrät.** -- ” (A1)*

Uhrin identiteettiin sisältyy myös rokottamattoman tuottaminen **vahvojen johtajien uhrina**. Tässä identiteetissä rokottamattomalle tuotetaan negatiivisempaa identiteettiä ihmisenä, joka ei osaa itse ajatella kriittisesti ja on tätä kautta helposti vietävissä. Oteessa 22 luodaan ikään kuin positiivista identiteettiä, kun kuvaus alkaa ymmärtäväisesti niin, että rokottamatonta tuotetaan uhrina. Samanaikaisesti rokottamattoman identiteettiä tuotetaan kuitenkin negatiivisesti rakentamalla kuvaa arvostelukyvyttömästä ja typerästä ihmisestä. Rokottamaton tuotetaan toisaalta myös normaalin ihmisen puhetavan kautta. Rokottamaton toimii kuten ihminen biologisesti toimii, eli kuuntelee mieluummin helppoja vastauksia ja *lumoutuu uskomuksista*, enemmän kuin uskoo kovia, karuja ja kylmiä faktoja. Samaan aikaan, kun rokottamaton on

typerä tai tiedevastainen, rakennetaan rokottamattomia helposti kontrolloitavana ihmisryhmänä, joita tietyt toimijat hallitsevat.

Ote 22 ” -- Ymmärrän, että rokotevastaisista useimmat ovat oman arvostelukykynsä ja tietämyksensä sekä kriittisen ajattelunsa puutteiden kautta muutamien vahvojen johtajien uhreja -- ” (A2)

5.4 Salaliittoteoreetikko

Salaliittoteoreetikko on se aineistosta esille nouseva identiteetti, joka nimetään suorimmin. Rokottamatonta rakennetaan ihmisenä, joka ei usko tieteeseen. Häntä tuotetaan tiedevastaisena, salaliittoteoreetikkoina tai yksinkertaisesti typeränä ihmisenä. Salaliittoteoreetikko ei joko kuuntele tiedettä ollenkaan tai uskoo vääristä lähteistä tulevaa informaatiota. Hänet nähdään toimivan täysin vastoin yleistä konsensusta, järkevää toimintaa ja tiedettä.

Rokottamattoman ajatellaan kuuntelevan uskomuksia enemmän ja antavan tunteiden ohjailta itseään sen sijaan, että hän kuuntelisi faktoja. Salaliittoteoreetikon identiteetti esiintyy usein samaan aikaan egoistin identiteetin kanssa, ja ne esiintyvät monesti samassa kommentissa peräkkäin ja toistensa vastinpareina. Salaliittoteorioista tuodaan esille kaikista hullunkurisimmat, millä rokottamaton saadaan näyttämään mahdollisimman typerältä. Tässä puhettavassa murennetaan rokottamattoman argumentaatiota pyrkimällä osoittamaan salaliittoteoreetikko täysin irrationaaliseksi. Salaliittoteoriat ovat ”*satuja salaliitoista, mikrosiruista ja hedelmällisyyden menetyksistä*”. Salaliittoteoreetikko uskoo *poppa-ukkojen ja satujen maailmaan* sekä *höpsismimedioiden* väitteitä. Rokottamaton vaikuttaa ihmiseltä, joka ei osaa käyttää lähdekritiikkiä, eikä pohtia eri teorioiden alkuperiä tai tarkoituksia. Rokottamaton myös itse osallistuu virheellisten väittämien levittämiseen ja on näin herkkäuskoisuuden lisäksi salaliittotarinoiden levittäjä. Tässä mielessä hän ei ole vain passiivinen ”typerys”, vaan myös aktiivinen väärän tiedon levittäjä. Salaliittoteoreetikko ei ole tarpeeksi kyvykäs osallistumaan demokraattiseen keskusteluun tai päätöksentekoon. Salaliittoteoreetikon puheita ei tulisi kuunnella, eikä hänen mielipiteillään ole mitään arvoa. Hänet tulisi jopa sulkea demokratian ulkopuolelle. Salaliittoteoreetikon identiteetti syntyy tieteellisen diskurssin kautta.

*Ote 23 ”Olen jokseenkin eri mieltä professorin kanssa. Siinä missä kaikkia rokottamattomia ei pidä niputtaa yhteen joukkoon ja kohdella heitä kaikkia tiedevastaisina rokotekritikoina, ei kuitenkaan juuri tälle ryhmälle **ole syytä antaa***

*minkäänlaista tunnustusta eikä heidän puheilleen pitäisi antaa mitään arvoa, kun keskustellaan ihan tosimaailmaan liittyvistä päätöksistä ja siitä tietopohjasta, jolla näitä päätöksiä tehdään. Tiedevastaisuus tai uppiniskainen omaan mutuun luottaminen ei ole voimavara. John Dewey määritteli aikanaan demokratian ihanteen olevan oppimisympäristö, johon osallistujat kokoavat tietonsa ja kokemuksensa yhteen ja niiden pohjalta tehdään päätökset. Tässä on vaan pari ongelmaa: demokratia ja yhteiskunta eivät toimi, jos ihmiset eivät itse opi ja kehity, tai jos **demokratiaan osallistuvat eivät ole tarpeeksi kypsiä siihen osallistumaan** (esim. pikkulapset tai **salaliittoteoreetikot**). Rokottamattomia toki voidaan kuunnella ja heidän kokemuksistaan oppia, mutta heidänkin olisi syytä oppia myös muilta.” (A2)*

*Ote 24 ”Koronarokotuksesta näkyy tulleen osalle ihmisistä juupas eipäs -väittely, jossa etenkin **rokotusten vastustajat esittävät toinen toistaan mielikuvituksellisempia ja suoraan sanoen älyttömämpiä perusteluja** näkemyksilleen. Tässä ei näytä auttavan edes koulutustaso. --” (A1)*

Salaliittoteoreetikon identiteetin rakentamisessa esiintyy paljon puhetapaa, jossa halveksitaan eri teorioihin uskovia ihmisiä ja käytetään värikkäitä sanoja ja lauseita kuvaamaan, miten typeriä nämä ihmiset ja teorit ovat. Salaliittoteoreetikko haluaa uskoa sosiaalisen median vaikuttajiin, eli ”naamakirjan harrastusvirologeihin” mieluummin kuin viralliseen lääketieteeseen. Jälleen rokottamaton on aktiivinen toimija, joka tekee tietoisien valinnan luottaa huonoon lähteeseen, faktaan pohjautuvan tiedon sijasta. Salaliittoteoreetikko rakentuu myös ihmisenä, joka haluaa uskoa valheita totuutta enemmän ja valitsee uskovansa sekä levittävänsä valheellista tietoa, vaikka oikea tieto olisi heillä myös täysin saatavilla.

5.5 Uhkailija

Uhkailijan identiteetti rakentuu puhettavan kautta, jossa rokottamaton tuotetaan uhkailevana sekä aggressiivisena henkilönä. Tätä identiteettiä tukevat lähinnä syyllistävät puhettavat, joissa rokottamatonta rakennetaan riidanhaluisten näkemysten kautta. Tämä identiteetti esiintyy usein samanaikaisesti egoistin identiteetin kanssa.

Rokottamaton uhkailee väkivallalla, mutta myös käyttää väkivaltaa. Hän tulee luvatta ihmisten työpaikoille sekä häiritsee jopa lapsia kouluissa. Rokottamaton on kaikin puolin halpamaisesti käyttäytyvä henkilö, jonka tavoitteena on aiheuttaa tuhoa ja heikentää yhteiskuntaa. Monissa kommentteissa esiintyvä viholliseksi kuvaaminen rakentuu paljon kontekstin kautta. Nämä kommentit on annettu sosiaalietiikan professorin kirjoitukseen, jonka otsikko on ”Rokottamattomat eivät ole yhteiskunnan *vihollisia*”. Oteessa 25 rokottamattomien nähdään pitävän yhteiskuntaa panttivankina. Tällä luodaan kuvaa rokottamattomasta jälleen hyökkääjänä ja samalla aktiivisina sekä dominoivina hahmoina, jotka pitävät rokotteista

kieltäytymisellään koko muuta maailmaa talutusnuorassaan. Tässä mielessä rokottamaton tuotetaan jälleen vahvana. Uhkailijan identiteetti rakentuu paljolti vastakkainasettelun tai väkivallan diskurssin kautta. Rokottamattomalle yhdistetään aggressiivisen ihmisen ominaisuuksia. Egoistin lisäksi, uhkailijan identiteettiä tuotetaan usein myös salaliittoteoreetikon identiteetin kanssa samaan aikaan. Itsekkyys, tiedevastaisuus ja tietynlainen alkukantaiselle ihmiselle oletettu aggressiivisuus ovat vahvasti läsnä ja yhteydessä toisiinsa.

*Ote 25 ”Kun pyritään aktiivisille toimilla vaikuttamaan (vaikeuttamaan) toisten elinkeinoon, käydään **räkimässä ja huutamassa** ihmisten työpaikoilla, **katkotaan perhe- ja ystävyysuhteita rokotettuihin läheisiin**, käytetään erittäin **halveksivaa ja leimaavaa** kieltä sosiaalisessa mediassa ja samalla pelkällä rokottamattomuudella vaarannetaan hyvin monen terveys ja **pidetään yhteiskuntaa panttivankina**, on melko halpahintaista samalla todeta, että ei rokottamattomuutta saisi pitää asiana, josta löytää elementtejä, jotka tuhoavat myös moniarvoista ja moniäänistä yhteiskuntaa -- ” (A2)*

*Ote 26 ”Kiitos Teemu Laajasalolle tästä. Oli mitä mieltä hyvänsä kirkosta, hän on joka tapauksessa vahva mielipidevaikuttaja ja pistää itsensä likoon arvostettavalla tavalla! **Maalittamista varmasti on odotettavissa**, mutta meitä samanmielisiä ja Laajasalon tueksi asettuvia on varmasti vähintään yhtä paljon kuin maalittajia. Tsemppiä!” (A1)*

5.6 Vastuunkantaja

Vastuunkantajan identiteetti toimii vastakohtana egoistin identiteetille. Vastuunkantajan identiteetti rakentuu ymmärtävän puhetavan varaan, jossa rokottamaton ei toimi itsekkäästi, vaan itseasiassa on nimenomaan vastuullinen toimija. Vastuunkantaja osittain toimii samalla tavalla kuin itsenäinen ajattelija eli perustelee toimiaan omilla johtopäätöksillään. Tämä identiteetti kuitenkin eroaa siinä mielessä itsenäisestä ajattelijasta, että vastuunkantajan kohdalla korostuu individualismin sijaan kollektivismiin aate, eli yhteisöllisyys.

Rokottamattomuutta luodaan vastuullisuuden ja lähimmäisistään huolehtimisen puhetavan kautta. Lääkefirmat eivät esimerkiksi välitä *meidän vanhustemme suojaamiselta*. ”Meidän vanhustemme” -ilmaisua käyttäessä rokottamaton tuotetaan yhteiskuntansa vanhuksista huolehtivana henkilönä. Rokotekeskusteluun usein liitetty vastuunkannon diskurssi ikään kuin käännetään ympäriinsä ja perustellaan rokottamattomuutta samoin argumentein, kuin rokotteen ottamista. Tämä identiteetti rakentuu paljolti myös positiivisemmasta näkökulmasta

salaliittoteorian pidetyn puhettavan varaan, missä lääketieteellisyydellä nähdään huonot aiheet ja liiallinen kontrolli ihmisten elämistä.

*Ote 27 ”Ehkä he uskovat rakastavansa ja uskovat huolehtivansa. Ehkä he katsovat **velvollisuudekseen ja vastuukseen olla ottamatta näitä rokotuksia**. Ihan yhtäläillä vapaaehtoisesti rokotteen ottava on vastuussa seurauksista. -- Vapaudesta puhuessaan he puhuvat tietysti **kaikkien vapaudesta, eivätkä vain omastaan**. Tällaisia rokottamattomia itse tunnen.” (A1)*

Vastuunkantajan identiteetissä rokottamatonta rakennetaan valinnanvapauden ajajana. Vastuullinen rokottamaton ei ole vain yksinkertaisesti omien etujensa ajaja tai omaa itsenäisyyttään pönkittävä. Hänen motivaationsa teoilleen on puhua ja taistella kaikkien ihmisten vapauden puolesta. Rokottamattoman rakentamisessa esiintyy paljon epätietoisuuden ja luottamuksen menettämisen kuvaa, josta syytetään mediaa ja tiedettä. Läpinäkyvyyden puute nähdään johtavan luottamuksen heikentymiseen, mikä puolestaan näkyy rokottautumisen välttelyssä. Epäluottamus yhteiskuntaa kohtaan on kasvanut ja luottamus tietentekoon kadonnut. Lääkärien kykyä säilyttää työssään lääketieteen etiikkaa epäillään. Vastuunkantajan identiteettiä rakennetaan tuottamalla muut osapuolet epäluotettavina sekä vastuuttomina, mikä puolestaan korostaa rokottamattoman vastuullisuutta.

Samalla vastuunkantajan identiteettiä tuotetaan kuitenkin myös syyllistävän puhettavan kautta. Rokottamattomat ovat vastuussa muiden ihmisten sairastumisista ja kuolemista.

*Ote 28 ”Tämä on täysin totta, ns. rokottamattomat todella **kantavat vastuun** jos eivät omasta kohtalostaan koronasairauden kanssa niin aivan varmasti **muiden ihmisten mahdollisesta sairastumisesta jopa heidän kuolemastaan**. Julmaa mutta täysin totta, ovatkohan he valmiita ihan oikeasti ottamaan ja kantamaan tällaisen vastuun?” (A1)*

6 Johtopäätökset ja jatkokysymykset

Tässä luvussa teen yhteenvedon löydettyistä identiteeteistä ja tarkastelen tutkielmassa löydettyjä tuloksia aiemman rokote-epäröintiä koskevan tutkimuksen valossa. Arvioin lisäksi tutkielman onnistumista ja pohdin mahdollisia jatkotutkimuksia aiheelle.

Rokottamattomia koskevan verkkokeskustelun analyysistä muodostui kuusi identiteettiä. Useimpia näistä identiteeteistä tuotetaan vahvasti yhteiskunnallisen vastuun ja yksilön vapauden välisen keskustelun kautta. Rokottamattomista syntynyt kuva ja rokottamattomille

rakennettavat identiteetit ovat todella monipuolisia sekä päällekkäisiä. Aineiston kommenteissa keskitytään rokottamattomiin yksilöinä ja kuvataan heidän ominaisuuksiaan yksilöllisistä, usein psykologisista näkökulmista. Rokottamattomille luodaan yksilöllisiä identiteettejä, eikä heitä tuoteta ulkoisten ominaisuuksien, kuten asuinpaikan, etnisyyden tai kielitaidon mukaan. Aikaisempien tutkimusten mukaan esimerkiksi tiettyyn sukupuoleen ja vähemmistöön kuulumisen lisää todennäköisyyttä rokote-epäröinnille (Kontio ym. 2021, 8–10; Callaghan ym. 2021).

Syyllistävissä identiteeteissä rokottamattomille tuotetaan paljon aktiivisempaa roolia kuin ymmärtävissä identiteeteissä, ja rokottamattomuutta rakennetaan useimmiten aktiiviseen toimijuuteen pohjautuen. Syyllistävissä puheenvuoroissa rokottamattomille rakennetaan eniten itsekkään, vastuuttoman, typerän, tiedevastaisen ja aggressiivisen henkilön identiteettiä. Monet näistä kommenteista ovat suorasanaisia, eivätkä pyri tuomaan esille nyansseja. Rokottamattomia ymmärtävissä puheenvuoroissa puolestaan ihmisistä rakennetaan usein monipuolisempaa kuvaa. Suurin osa vasta-argumentteja rokotuksille esittävistä eivät myöskään keskity rokottamattoman identiteetin rakentamiseen, vaan keskittyvät kritisoimaan itse rokotuksia. Rokottamattomia ymmärtävät kirjoittavat kristinuskon arvojen unohtamisesta ja esittävät epäilyjä tartuntaketjujen selvittämisestä. Keskustelu viedään terveydenhuollon kantokyvyn kritisointiin ja julkisten palveluiden ongelmiin. Joissain kommenteissa koronaa ei pidetä kovin vakavana sairautena, luonnolliseen immunitettiin luotetaan parhaana suojana, valtamediaa syytetään valehtelusta tai väärän tiedon antamisesta ja rokotteiden nähdään olevan vielä testivaiheessa sekä isojen lääkeyhtiöiden ”rokotepropagandan” takia jaettavia. Sen ohessa, että rokottamattomia luokitellaan itsenäisiksi tai kriittisiksi, esiintyy myös erinäisten nimeämisten ja määrittelyn kritisointia ja halua välttää rokottamattomien kategorisointia tai lokerointia. Rokottamattomia ymmärtävissä kommenteissa tuodaan esille, että rokottamattomia ei pidä kutsua ”itsekkäiksi” tai ”typeriksi”. Rokottamattomien luokittelua vältetään ja ilmaistaan suoraan ”vähäjärkisiksi” tai ”itsekkäiksi” luokittelun olevan väärin.

Rokottamattomille tarjolla olevat identiteetit ovat ristiriitaisia sekä päällekkäisiä. Rokottamattomuutta rakennetaan välillä vahvuuden puhetavan kautta ja välillä taas heidät tuotetaan heikompina. Rokottamattomat välillä ”pitävät muita panttivankeina” ja kontrolloivat tilannetta, välillä he ovat avuttomia. He ovat sekä vahvojen johtajien uhreja että itsenäisiä ajattelijoita. Tuloksissa rokotteisiin kohdistuvaa vastarintaa rakennetaan paljolti aggressiivisuuden tai aktiivisen toimijuuden kautta. Sen sijaan Nurmen ja Salmenniemen (2019, 60) mukaan ”*Epäsuora vastarinta ei asetu avoimesti vallitsevaa kansanterveydellistä*

rokotemyönteistä diskurssia vastaan, vaan vastustaa sitä keinoin, jotka eivät kiinnitä itseensä huomiota” Rokottamattomuus hiljaisena vastarintana jää aineistossa pieneen rooliin ja ainoastaan ymmärtävien puhetapojen varaan. Vapaamatkustajaakin tuotetaan esimerkiksi aktiivisena toimijana. Ristiriitaisuus näkyy myös esimerkiksi siinä, miten rokottamattomuus on näkökulmasta riippuen sekä itsesuojeluvaiston puutetta että itsesuojeluvaiston kautta toimimista. Rokottamattomuus näyttäytyy myös sekä järjettömänä toimintana että tietoisena pahantekona.

Identiteettien rakentumisessa mielenkiintoista on samojen argumenttien käyttö ja erilaisissa puhetavoissa ilmenevä samojen diskurssien varaan rakentaminen. Uusliberalistisen diskurssin varaan rakennetaan sekä ymmärtävälle että syyllistävälle puhetavalla rakentuvaa rokottamatonta. Syyllistävästi rokottamattomat rakennetaan itsenäiseen ajatteluun kykenemättömiksi, jotka seuraavat vain ”vahvoja johtajia”. Toisaalta rokottamattomia ymmärtävät näkevät rokotetut auktoriteettiin sokeasti uskovina ja rokottamattomat puolestaan ovat omilla aivoillaan ajattelevia. Rokottamattoman on uusliberalistisen diskurssin kautta individualistiseen toimintaan keskittyvä looginen ja ajatteleva ihminen, mutta samalla myös itsekäs ja vastuuton yksilö. Aikaisemmassa tutkimuksessa rokote-epäröinti on nähty osana laajempaa muutosta, missä terveydenhuoltoon suhtaudutaan yksityisenä valintana ja rokotteet nähdään yhä useammin yksityishyödykkeinä (Nurmi & Salmenniemi 2019, 56–57; Kärki 2022, 6–7). Egoistin ja itsenäisen ajattelijan identiteetit rakentuvat paljolti tämän uusliberalistisen diskurssin kautta. Kuvaako rokottamattomien syyttäminen ”minäminä-kulttuurista” modernia yhteiskuntaa, jossa yhteiskunnan merkitys yksilölle koetaan vähentyneen, ja tästä muutoksesta ollaan huolissaan? Yksilö nähdään yhä enemmän omien päätösten tekijänä, itsenäisenä ajattelijana ja kuluttajana ja ihmiset eivät välttämättä näe valtiolla samanlaista roolia kansalaisistaan huolehtijana, vaan vain yhtenä sektorina, yhtenä vaihtoehtojen tarjoajana.

Ymmärtävien identiteettien rakentamisessa näkyy aiemmissä tutkimuksissa havaittua reaktanssia ja laiminlyöntiharhaa vastareaktiona kontrollin menettämisen tunteeseen (Hornsey ym. 2018, 308; Launis 2013, 2417). Uusliberalistisessa kehikossa rokottamaton tuotetaan itsenäisenä toimijana, joka pyrkii vastustamaan yhteiskunnan liiallista kontrollia. Rokottamattomien tuottaminen yhteiskunnan unohdettuina ja ulkopuolelle suljettuina saattaa kertoa riittämättömistä kanavista kritiikin ilmaisulle. Hirschmanin (1970, 37) mukaan luottamuksensa menettäneet ihmiset eivät koe tilanteen julkista kritisointia hyödyllisenä ja ”äänestävät hiljaa jaloillaan”. Rokottamattomat saattavat kokea, että heillä ei ole tarpeeksi reittejä ja mahdollisuuksia ilmaista huoliaan, mutta myös, että heidän huoliinsa ei vastata tai

niitä ei oteta tosissaan. Uhkailijan identiteetissä rokottamaton toimii puolestaan äänen käyttäjänä. Rokottamattomuutta rakennetaan aineistossa myös vapaamatkustamisen kautta, vaikka todellisuudessa vapaamatkustaminen on todella harvoin syynä rokote-epäröintiin (Yaqub 2014).

Sikainfluenssarokotteista koetut traumat voi nähdä uhrin ja pelkääjän identiteetin syntymisessä (Nohynek ym. 2012). Hornseyn ja kumppaneiden (2018) mukaan erilaiset pelot ja fobiat ovat yksi rokote-epäröintiä lisäävä tekijä ja aineiston analyysi tuottikin uhrin identiteettiin vahvaa pelkääjän asemaa. Rokote-epäröinnin alkuaikoina luonnonmukaisiin parannustapoihin uskomisen oli isossa osassa epäröintiä (Rytty 2020). Luonnon keinoihin uskomisen näkyy nykyisessäkin rokote-epäröinnissä, missä ymmärtävää puhetapaa rokottamattomista tuotetaan luonnonmukaisiin tapoihin uskovina.

Rokote-epäröinnin taustalla nähdään olevan usein tietämättömyys tai tiedevastaisuus (Väliverronen, Sivelä & Nohynek 2020, 263). Aiemman tutkimuksen (Hornsey ym. 2018; Launis 2013, 2414) mukaan rokote-epäröijät uskovat useimmin salaliittoteorioihin ja kärsivät puutteellisista tiedoista. Aineiston analyysissä rokottamaton hahmottuu syyllistävän puhetavan kautta salaliittoteoreetikona ja tietämättömänä, mutta samalla myös päällekkäisesti itsenäisen ajattelijan identiteetissä älykkäänä ja jopa rokotettuja enemmän tietävänä. Analyysini perusteella rokottamaton tuotetaan ymmärtävissä puhetavoissa nimenomaan usein vastakkaisesti itsenäisenä ajattelijana, joka on perehtynyt aiheeseen liittyvään tieteeseen. Samalla rokottamaton rakennetaan normaaliksi ihmiseksi, hän on kuin kuka tahansa muu, tai jopa enemmän ajatteleva. Toisaalta, jälleen, rokottamattoman identiteettiä tuotetaan myös tiedevastaisuuden kautta.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tulokset ovat aina tutkijan omia tulkintoja. Tiedostan, että toinen tutkija olisi voinut tunnistaa samasta aineistosta erilaisia identiteettejä. Tekstiotteiden avulla lukija voi kuitenkin arvioida analyysin reliabiliteettia ja tulla itse samoihin johtopäätöksiin. Suomen suurimman lehden kommenttipalstan käyttäminen aineistona on mielestäni toimivaa, koska kommenttien kirjoittajat voivat olla lähes ketä vain, ja aineisto on syntynyt spontaanisti, esimerkiksi haastatteluun verrattuna. Rekisteröitymisen vaatiminen kommenttien kirjoittamiseen saattaa rajata diskurssien äänien monipuolisuutta hieman, mutta samalla se luo mahdollisuuden laadukkaammalle keskustelulle (Laaksonen & Matikainen 2013, 199). Internet on kasvattanut terveydenhuollon personointia sekä muuttanut ammattilaisen ja potilaan välisen suhteen hierarkkisuuksi (Kata, 3784). Internetin suuri rooli ihmisten tiedon

muokkaajana ja keskustelupalstojen näkeminen moderneina torikeskusteluina perustelevat kommenttikentissä esiintyvien puhetaipien tutkimisen merkitystä.

Rokotekriittisyys, -vastaisuus tai -epäröinti on siis todella monisyinen, ja vielä melko kapeasti tutkittu ilmiö, jota voi lähestyä monen eri tieteenalan näkökulmasta. Nurmi ja Salmenniemi (2019, 75) ehdottavat, että rokote-epäröijiiä voisi tarkastella elämäntyyliiikkeenä, joissa arjen valinnat ja elämäikäytännöt näyttäytyvät sekä yksilöllisen että yhteiskunnallisen muutoksen keinoina. Tämän tutkielman tarkoituksena oli tavoittaa rokottamattomille luotuja identiteettejä kansalaisten välisissä keskusteluissa. Jatkotutkimukset voisivat käsitellä esimerkiksi sitä, miten muissa maissa tuotetaan rokottamattomuutta kansalaisten välisissä keskusteluissa. Tämän lisäksi voisi olla mielenkiintoista keskittyä tarkastelemaan, miten rokottamattomuutta rakennetaan erilaisissa uutismedioissa tai minkälaisista kuvaa puolestaan rokotetuista luodaan internetin keskustelupalstoilla.

7 Lähteet

Autti, Outi & Lehtola Veli-Pekka (toim.) (2019) Hiljainen vastarinta. Tampere: Tampere University Press.

Berger, Peter L. & Luckmann Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma. Suomentanut Tapio Aittola & Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus. Englanninkielinen alkuteos 1966.

Burr, Vivien (2003) Social constructionism. London: Routledge.

Callaghan, Timothy & Moghtaderi, Ali & Lueck, Jennifer A. & Hotez, Peter & Strych, Ulrich & Dor, Avi & Fowler, Erika Franklin & Motta, Matthew (2021) Correlates and disparities of intention to vaccinate against COVID-19. *Social science & medicine* 272: 1–5. DOI: 10.1016/j.socscimed.2020.113638

Freeman, Daniel & Lambe, Sinead & Yu, Ly-Mee & Freeman, Jason & Chadwick, Andrew & Vaccari, Cristian & Waite, Felicity & Rosebrock, Laina & Petit, Ariane & Vanderslott, Samantha & Lewandowsky, Stephan & Larkin, Michael & Innocenti, Stefania & McShane, Helen & Pollard, Andrew. J & Loe, Bao Sheng (2021) Injection fears and COVID-19 vaccine hesitancy. *Psychological medicine*, 1–11. DOI: 10.1017/S0033291721002609

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1999) Risk and Responsibility. *Modern Law Review* 62: 1–10. DOI: 10.1111/1468-2230.00188

Goldenberg, Maya J. (2021) *Vaccine Hesitancy: Public Trust, Expertise, and the War on Science*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. DOI: 10.2307/j.ctv1ghv4s4

Hannikainen, T. (1914) Rokotuksen vastustusliikkeestä. *Duodecim* 30:2, 63–94. https://www.terveysportti.fi/d-htm/articles/1914_2_63-94.pdf Viitattu 14.2.2022.

Helsingin Sanomat. Artikkelien kommentointiohjeet. <https://www.hs.fi/kommentit/art-2000006396703.html> Viitattu 13.1.2022.

Hirschman, Albert O. (1970) *Exit, voice and loyalty: responses to decline in firms, organizations, and states*. Cambridge: Harvard University Press. [https://hdl-handle-net.libproxy.tuni.fi/2027/heb.04043](https://hdl.handle-net.libproxy.tuni.fi/2027/heb.04043) Viitattu 22.3.2022.

Hornsey, Matthew & Harris, Emily & Fielding, Kelly (2018) The psychological roots of anti-vaccination attitudes: A 24-nation investigation. *Health Psychology* 37:4, 307–315. DOI: 10.1037/hea0000586

Jallinoja, Piia & Sivelä, Jonas & Väliverronen, Esa (2021) Valtavirtaa ja vastavirtaa - koronanäkemykset yhteydessä halukkuuteen ottaa koronarokotus. *Duodecim* 137:19, 2061–2068. <https://www.duodecimlehti.fi/duo16381> Viitattu 2.5.2022.

- Jallinoja, Piia & Väliverronen, Esa (2021) Suomalaisten luottamus instituutioihin ja asiantuntijoihin COVID19-pandemiassa. *Media & Viestintä*, 44:1, 1–24. DOI: 10.23983/mv.107298
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Kangaspunta, Veera (2021) Verkkouutisten kommentit julkisen osallistumisen muotona ja julkisen rajapinnoilla. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1818-5> Viitattu 3.3.2022.
- Kata, Anna (2012) Anti-vaccine activists, Web 2.0, and the postmodern paradigm – An overview of tactics and tropes used online by the anti-vaccination movement. *Vaccine* 30:25, 3778–3789. DOI: 10.1016/j.vaccine.2011.11.112.
- Kitta, Andrea (2011) *Vaccinations and Public Concern in History: Legend, Rumor, and Risk Perception*. New York: Routledge. DOI: 10.4324/9780203154076.
- Kontio, Mia & Skogberg, Natalia & Sivelä, Jonas & Nohynek, Hanna & Salo, Heini & Mäntymaa, Petteri & Helve, Otto (2021) Koronarokotuskattavuuteen vaikuttavat tekijät. *THL*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-753-1> Viitattu 16.12.2021.
- Kärki, Kaisa (2022) Listening to vaccine refusers. *Med Health Care and Philos* 25, 3–9 DOI: 10.1007/s11019-021-10055-y
- Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne (2013) Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja keskustelu verkossa. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) *Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino. 193–215.
- Launis, Veikko (2013) Tieto vai ”mutu” rokotuspäätöksen pohjana? *Duodecim*, 129:22, 2413–2419. <https://www.duodecimlehti.fi/duo11326> Viitattu 27.2.2022.
- Lääkebarometri (2019) Fimea kehittää, arvioi ja informoi julkaisusarja 8/2019. Lääkealan tutkimus- ja kehittämiskeskus Fimea, Kuopio.
- Nurmi, Johanna & Salmenniemi, Suvi (2019) Konfliktien välttelyä ja piiloon hakeutumista Rokotekriittisten vanhempien vastustustaktiikat Teoksessa Outi Autti & Veli-Pekka Lehtola (toim.) *Hiljainen vastarinta* Tampere University Press 2019, 55–80. <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/25743> Viitattu 14.4.2022.
- Nohynek, Hanna & Jokinen, Jukka & Partinen, Markku & Vaarala, Outi & Kirjavainen, Turkka & Sundman, Jonas & Himanen, Sari-Leena & Hublin, Christer & Julkunen, Ilkka & Olsén, Päivi & Saarenpää-Heikkilä, Outi & Kilpi, Terhi (2012) Pandemiarokotteen yhteys lasten narkolepsian esiintyvyyden äkilliseen lisääntymiseen Suomessa. *Suomen lääkärilehti*, 67:13, 1035–1044. <http://www.fimnet.fi/cgi-cug/brs/artikkeli.cgi?docn=000037371> Viitattu 7.4.2022.
- Paul, Elise & Steptoe, Andrew & Fancourt, Daisy (2021) Attitudes toward vaccines and intention to vaccinate against COVID-19: Implications for public health communications. *The Lancet Regional Health Europe* 1: 1–10. DOI: 10.1016/j.lanep.2020.100012
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2016) *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Poltorak, Mike & Leach, Melissa & Fairhead, James & Cassell, Jackie (2005) 'MMR talk' and vaccination choices: An ethnographic study in Brighton. *Social Science & Medicine* 61: 709–719. DOI: 10.1016/j.socscimed.2004.12.014

Rytty, Suvi (2020) Rokotusvastaisuus historiallisena ilmiönä 1900-luvun alun Suomessa. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 57:3. DOI: 10.23990/sa.91133

Sivelä, Jonas & Launis, Veikko & Jääskeläinen, Susanna & Puumalainen, Taneli & Nohynek, Hanna (2018) Käsitukset rokotuksista ja rokotuskattavuuteen vaikuttavat tekijät. *Lääkärilehti* 10/2018, 648–652.

<https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/kasitykset-rokotuksista-ja-rokotuskattavuuteen-vaikuttavat-tekijat/#reference-3> Viitattu 18.12.2021.

THL (2022) Koronarokotusten järjestäminen Suomessa (päivitetty 5.1.2022). Koronarokotusten aikajana.

<https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/ajankohtaista/ajankohtaista-koronaviruksesta-covid-19/rokotteet-ja-koronavirus/koronarokotusten-jarjestaminen-suomessa> Viitattu 27.3.2022.

THL (2021a) Toisen koronarokoteannoksen on saanut Suomessa yli 60 prosenttia 12 vuotta täyttäneistä (9.9.2021)

<https://thl.fi/fi/web/guest/-/toisen-koronarokoteannoksen-on-saanut-suomessa-yli-60-prosenttia-12-vuotta-tayttaneista-> Viitattu 10.1.2022.

THL (2021b) THL suosittelee kolmannen koronarokoteannoksen tarjoamista 60 vuotta täyttäneille ja lääketieteellisille riskiryhmille (19.10.2021)

<https://thl.fi/fi/web/guest/-/thl-suosittelee-kolmannen-koronarokoteannoksen-tarjoamista-60-vuotta-tayttaneille-ja-laaketieteellisille-riskiryhmille> Viitattu 11.1.2022

Tiedebarometri 2019 (2019) Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta tieteeseen ja tieteelliseen tekniseen kehitykseen. Tieteen tiedotus ry. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3398> Viitattu 13.2.2022.

Turtiainen, Riikka & Östman, Sari (2013) Verkkotutkimuksen eettiset haasteet: Armi ja anoreksia. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen., Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 49–67.

Väliverronen, Esa & Sivelä, Jonas & Nohynek, Hanna (2020) Suomalaisten suhde rokotuksiin – mitä tuoreet kyselytutkimukset kertovat. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 57:3, 256–265. DOI: 10.23990/sa.92093

Ward, Jeremy K. & Alleaume, Caroline & Peretti-Watel, Patrick & The COCONEL Group (2020) The French public's attitudes to a future COVID-19 vaccine: The politicization of a public health issue. *Social Science & Medicine* 265: 1–6. DOI: 10.1016/j.socscimed.2020.113414

World Health Organization (2020) WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020 <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> Viitattu 16.2.2022.

World Health Organization (2019) Ten Threats to Global Health in 2019.
<https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019> Viitattu
15.2.2022.

Yaqub, Ohid & Castle-Clarke, Sophie & Sevdalis, Nick & Chataway, Joanna (2014) Attitudes to vaccination: A critical review, *Social Science & Medicine*, Volume 112, 1-11. DOI: 10.1016/j.socscimed.2014.04.018.

8 Liitteet

8.1 Aineisto

Artikkeli 1: Helsingin hiippakunnan piispa Teemu Laajasalo: Rokottamaton kantaa vastuun lähimmäisen kärsimyksestä ja kuolemasta <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008340490.html>

Artikkeli 2: Rokottamattomat eivät ole yhteiskunnan vihollisia
<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008351384.html>